

ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE

NYELVI ÉS KULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉG

Kisebbségi nyelvek mint az európai
nyelvi és kulturális sokszínűség részei I.

TARTALOM

Fogyatkozás ellen való orvosság.....	3
Nyelvi és kulturális sokszínűség.....	4
1. Bevezetés	7
2. A kulturális és nyelvi kisebbségek védelme mint az európai kulturális örökség védelme.....	8
3. Európa nyelvi sokfélesége mint hozzáadott érték megőrzése.....	9
4. Az EU nyelvi sokrétűségének áttekintése.....	10
5. Európa nyelvi sokféleségének megőrzésének feltételei	23
6. Az európai nyelvi sokszínűséget támogató törvényhozás sarokkövei	33

Önkormányzati Szemle
időszaki folyóirat

Megjelenik negyedévente
Ingyenes kiadvány
Nyilvántartási szám: EV 4426/11,
ISSN 1338-8290

Kiadja:
Pro Civis, 930 40 Štvrtok na Ostrove,
Mýtne námestie 1, IČO 37846671

Felelős kiadó:
Óry Péter
(e-mail: ory@procivis.sk)

Főszerkesztő:
Vadkerti Neszméri Csilla

Műszaki szerkesztés:
Bodzás Gergely, EGM s.r.o.

Szerkesztőségi bizottság:
Kállay András, Kövesdi Károly,
Neszméri Tünde, Mészáros András

Fogyatkozás ellen való orvosság

Jó ideje nem beszélünk már a nemzeti/etnikai kisebbségek autonómiájáról. Nem merünk, nem akarunk, vagy csak belefáradtunk, hogy legjobb esetben is a meg nem értés betonfalába ütközünk? Feladnunk akkor sem kellene.

Mások másutt, tőlünk nyugatabbra vagy délebbre, bizonyították, hogy autonómiával bíró számbeli kisebbségben élő őshonos polgárai – függetlenül attól, milyen spontán léhelyzetek vagy történelmi játszmák következményei alapozták meg státusukat – tényleges egyenlőséget élnek meg mindennapi életükben egy-egy országban, de főleg azokban a régiókban, ahová születtek, ahol laknak, dolgoznak, ahol politikai, kulturális és nyelvi jogukat egyenlőként gyakorolják. S az is bebizonyosodott, hogy azok a kisebbségek, amelyektől ezt a „különleges” státust megtagadják, folyamatosan fogynak, nyelvüket már a kihalás fenyegeti. Az általunk közreadott tanulmány sokféle helyzetet bemutat. Néhány kivételtől eltekintve – ahol országos a kétnyelvűség – a kisebbségek autonómiája regionális, szülőföldhöz kötött. Az állam regionális tagoltságát követi. Az olaszországi tartományi felosztás nálunk a megyerendszernek felel meg. Dél-Tirol pedig egy működő példája annak, hogy többfajta nemzet kaphat egymással azonos jogokat az élet minden területén, függetlenül attól, hogy a lélekszáma mekkora. Tanulmányunk bemutatja a különböző autonómia-fajtákat, melyek általában az adott közösségre szabottak. Területi autonómiák és nyelvterülethez kötött kulturális autonómiák színes képét ismerhetjük meg, köztük a rétoromán nyelv helyi ladin közösségeinek és nyelvjárásainak fennmaradását biztosító intézkedések sorát is, még olyan esetekben is, amikor az írásbeliségük igencsak kezdetleges. Az autonómia lényeges eleme, hogy a standard német nyelvet hordozó közösség azonos jogokat élvez az olasz államnyelvel. Törvény mondja ki, hogy az új telepések ezen a területen az iskolai oktatásban kötelesek megtanulni az őshonos kisebbség nyelvét. (A bemutatott iskolai tanrendek ezt szemléltetik.) Ilyen intézkedéssel kizárható, hogy spontán vagy „irányított, szándékos” betelepítéssel az őshonos kisebbség nyelvét kiszorítsák a mindennapi használatból (akár a gazdasági életben is). A területi politikai irányító szervezetekben és a közigazgatásban, hatóságokban a tisztségeket számarányosan osztják fel, hogy minden lakos a saját nyelvén intézhessen ügyeit. (Csak a katonaságnál kizárólagos kommunikációs nyelv az olasz.) A testületi üléseken annak, aki nem ismeri a kisebbség(ek) nyelvét, tolmácsot biztosítanak. Az ilyen autonóm területeken a kisebbségek kultúrája és nyelve is fejlődik, és a lélekszámuk is stabilnak mondható. Az, hogy az új telepések számára államilag előírt az őshonos népesség nyelvének elsajátítása, kizárja, hogy ezek a kisebbségek a saját szülőföldjükön szóróvanná váljanak és marginális helyzetbe kerüljenek. Az autonómia tehát megmaradást, gyarapodást és fejlődést is jelent, még a többségieknek is. Ezért nem szabad lemondanunk róla.

Óry Péter

Nyelvi és kulturális sokszínűség

Kisebbségi nyelvek mint az európai nyelvi és kulturális sokszínűség részei I.

Absztrakt

Ez a tanulmány, amelyet az Európai Parlament Állampolgári, Jogi és Alkotmányügyi Tematikus Főosztálya készített a PETI Bizottság felkérésére, az „európai nyelvi és kulturális sokszínűség védelme” és az „európai kisebbségi nyelvek védelme és támogatása” közötti európai kapcsolatot kutatja. Az európai kisebbségi nyelvek helyzete az európai nyelvi és kulturális sokszínűség jelenlegi állapota barométerének tekinthető. A rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy az Európai Unióban élő nyelvi kisebbségek több mint kétharmadának lélekszáma jelentősen csökkent az elmúlt évtizedekben (1991-2011). Páneurópai szinten is csökkent a lélekszám a kisebbségek kétharmada esetében ebben az időszakban. Ugyanez a jelenség feltételezhető e kisebbségek által beszélt nyelvek használatáról is. Néhány pozitív eset – amelyek mindegyike az Európai Unióban található – azonban azt mutatja, hogy vannak kivételek ez alól az általános tendencia alól. Léteznek a jelen tanulmányban is bemutatott lehetőségek a kisebbségek és nyelveik sikeres védelmére és népszerűsítésére, erősítve Európa nyelvi és kulturális sokszínűségét.

hivatalos államnyelv (beleértve a luxemburgi nyelvet is, amely Luxemburgban hivatalos, de nem uniós szinten) és legalább 22 kisebbségi nyelv alkotja. Minde mellett Európában 50 államalkotó nemzet és legalább 362 nemzeti kisebbség él, az Európai Unióban pedig 29 államalkotó és legalább 158 nemzeti kisebbség. Ez a 158 nemzeti kisebbség az EU lakosságának mindössze 7%-át teszi ki (valóban kisebbségben vannak), de az EU-n belüli kulturális és nyelvi sokszínűség 89%-ának felel meg. Ha az európai kulturális és nyelvi sokszínűség népszerűsítése el akarja érni célját, akkor ennek a nemzeti, őshonos kisebbségek és kisebbségi nyelveik népszerűsítése révén kell megvalósulnia. Ehhez olyan intézkedésekre van szükség, amelyek támogatják e nyelvek használatát. Az érdemi nyelvpolitikához megbízható adatok szükségesek a védendő és népszerűsítendő nyelvcsoporthoz. Sok esetben ezek az adatok nem állnak rendelkezésre. Ahonnan vannak megfelelő adatok, azok gyakran a kisebbség hanyatlását vagy számbeli csökkenését jelzik, ami nagy valószínűséggel az érintett kisebbségi nyelv hanyatlásának is a jele. Másrészt vannak olyan kisebbségi nyelvek, amelyek egyre erősödnek vagy beszélőiknek száma növekedik, különösen az EU-n belül. Ezért fontos rámutatni azokra a feltételekre, amelyek ezt a fejlődést lehetővé teszik, és meg kell keresni a módokat arra, hogy ezeket a kedvező feltételeket más kisebbségi nyelvekre is átültessék.

Főbb megállapítások

Az EU-n és Európán belüli kisebbségekről és nyelveikről rendelkezésre álló adatok áttekintése alapján, amelyeket Európa nyelvi és kulturális gazdagsága alapvető elemének tekintenek, ez a tanulmány az alábbi három fő megállapításhoz vezet:

Empirikus adatok hiánya: Bár a „szám” fogalma a (nyelvi) kisebbség meghatározásában benne van, sok európai állam tartózkodik az ilyen kisebbségek felmérésétől és a statisztikai adatként való felhasználásától. Ez azt jelenti, hogy gyakran hiányzik a szilárd empirikus alap a hatékony nyelvi kisebbségpolitikához.

Kisebbségek hanyatlása: A statisztikai adatok hiánya

Vezetői összefoglaló

Háttér

A tanulmány abból a feltételezésből indul ki, hogy a nyelvi és kulturális sokszínűség az Európai Uniót és egész Európát erősíti és gazdagítja. Ezt a sokszínűséget nemcsak Európa 36 hivatalos államnyelve bizonyítja, hanem legalább 70 kisebbségi (önálló államot nem alkotó nyelvi közösség) nyelvében is kifejeződik. Az Európai Unió érintett adatai szerint a közösséget 25

ellenére számos mutató arra enged következtetni, hogy az EU-n belül (és összeurópai szinten is) a kisebbségek több mint kétharmada számbelileg érezhetően csökkent az elmúlt négy évtizedben. Ezt a hanyatlást az e kisebbségek által beszélt nyelvek esetében is feltételezni kell.

Növekvő kisebbségek: Egyes kisebbségek azonban az EU-ban és Európában számbelileg növekednek. A létszámnövekedést lehetővé tevő feltételekből – a hozzájuk kapcsolódó politikai, gazdasági és nyelvi kerettel rendelkező, erre a célra megalkotott autonómia (mint szabványos kód jelenléte) meglétéből – a hatékony kisebbségpolitika és a kisebbségi nyelvek népszerűsítésének stratégiáit lehet levezetni.

Éppen az utóbbi szempont – az, hogy a kisebbségi nyelvek hanyatlása nem „természettörvény”, hanem megfelelő intézkedésekkel és keretfeltételekkel megállítható, sőt visszafordítható – a kiindulópontja a jelen tanulmányban megfogalmazott ajánlásoknak. Megjegyzendő, hogy az Európai Unió jelenlegi jogi keretei szerint a kisebbségi nyelvhasználat javítását célzó intézkedések végrehajtásának fő felelőssége az EU tagállamaié. Ennek ellenére az Európai Uniónak számos közvetett lehetősége van a kisebbségek és kisebbségi nyelvek támogatására, amelyeket mind az EU, mind a kisebbségek részéről intenzívebben kellene használni: nyelvek és kultúrák előmozdítását, a foglalkoztatást és társadalmi integrációt szolgáló programokat, a regionalizációt és a határokon átnyúló együttműködést. Ehhez azonban szükség van arra, hogy a nyelvi kisebbségek képviselői szervezetei – szükség esetén új szabályozás bevezetésével – törvényes hozzáférést kapjanak ezekhez a programokhoz. Szükség esetén alapos tanácsadást is kell nyújtani a forrásigénylések benyújtásához és a vezetői kezeléshez.

Főbb ajánlások

E tanulmány főbb ajánlásai a következő felhívásban foglalhatók össze: életre kell kelteni az EU mottóját: „Egyesülve a sokféleségben”. A kiindulópont három posztulátum, amely általánosan érvényesnek tekinthető:

A kisebbségi nyelveknek a nyelvet beszélőkre, használókra van szükségük, különben elpusztulnak. Ahhoz, hogy a kisebbségi nyelveknek továbbra is legyenek beszélői, mindenekelőtt az szükséges, hogy az adott kisebbség által lakott területen élhessenek és nevelhessenek gyermekeket (azaz új beszélőket). Ehhez bizonyos életszínvonal biztosítására van szükség a kisebbségi területeken, a kisebbségi területekről való tömeges elvándorlás megakadályozása érdekében. A kisebbségi nyelveket beszélők nélkül a nyelvhasználati jog is érvényét veszti. A

kisebbségi területre betelepülőket nyelvileg is integrálni kell (és lehetőséget kell erre biztosítani nekik).

A kisebbségi közösség fenntartása érdekében az EU-n belüli és európai kisebbségek jelenlegi helyzetének összehasonlító elemzése azt mutatja, hogy a megfelelő autonómia biztosítása különösen hatékonynak bizonyult.

A tanulmány a következő ajánlásokat teszi az Európai Uniónak és tagállamainak:

A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény, a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája és az EU Parlament számos jelentése és állásfoglalása (Jelentés a kihalás által fenyegetett európai nyelvekről és a nyelvi sokszínűségről az Európai Unióban [2013], Állásfoglalás a kihalás által fenyegetett európai nyelvekről és a nyelvi sokszínűség az Európai Unióban [2013], Állásfoglalás a kisebbségek védelméről és a megkülönböztetés tilalmáról az EU-tagállamokban [2018]) sok olyan rendelkezést tartalmaz, amely hasznos az európai kisebbségek számára.

Az EU-tagállamokat ösztönözni kell ezek ratifikálására (ahol van ilyen) és teljeskörű végrehajtására.

- Meg kell találni a lehetőségeket annak érdekében, hogy minél pontosabb információt kapjunk a kisebbségi nyelvet beszélők számáról és (kisebbségi) nyelvi kompetenciáikról. A nyelv megőrzésére irányuló intézkedések feltételezik annak alapvető kritériumáról, az életképességéről szóló ismereteket. Az anonimitást biztosító felmérések elképzelhetők és megvalósíthatók, ezt bizonyítja Dél-Tirol konkrét esete is.
- A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kisebbségi nyelvek megőrzésében különösen hatékony a kulturális vagy területi autonómia különböző formáinak megteremtése, melynek célja a kisebbségi csoport alapvető szükségleteinek kielégítése.
- Lehetőséget kell adni a kisebbségi területen régen ott élő és az újonnan érkezett felnőtt lakosságnak a kisebbségi nyelv megtanulására. Ennek érdekében hasznosnak bizonyulhatnak a közpénzekből támogatott speciális tanfolyamok. Az uniós ügynökségeknek hozzá kell járulniuk az említett kurzusokhoz, megtervezve beruházásaikat, figyelembe véve az egyes nyelvek kihalási veszélyének mértékét is.
- A kisebbségi nyelvek anyanyelvként való továbbadásának legfontosabb módja továbbra is a család. A szülőket minden lehetséges eszközzel támogatni és ösztönözni kell e feladat teljesítésében.
- A családok szerepét az oktatási intézményeknek kell támogatniuk, folytatniuk, sőt át kell venniük (ahol a nyelv már nem kerül átadásra a családban). A kisebbségi nyelveket (hivatalos, írott formában

is) tanítani kell azokban az iskolákban, amelyekbe az adott kisebbség jár. A kisebbségi nyelv oktatását egy kisebbségi településen minden tanuló számára kötelezővé kell tenni, függetlenül attól, hogy kisebbségi családból származik-e vagy sem.

- Ösztönözni kell az optikai kétnyelvűséget a helynévjelölésekben és bármilyen nyilvános jelzésben, mivel valószínűleg sokak számára az első érintkezést jelentik a kisebbségi nyelvvel, egyben egy lehetséges bevezetést is a kisebbségi nyelvbe.
- Az Európai Uniónak elő kell segítenie a kisebbségi nyelvek jelenlétét a digitális rendszerekben. Tekintettel ezeknek a rendszereknek a fontosságára és relevanciájára, a kisebbségi nyelvek hiányát az anyanyelven való önkifejezéshez való alapvető jog sérelmével kell egyenlőnek tekinteni.
- A kisebbségi nyelveket a mindennapi élet minél több területén kell használni, a közigazgatástól a médiáig. Ez csak egy szabványos (kodifikált), legalább írásbeli használatra alkalmas nyelvforma megléte esetén valósulhat meg, és bizonyos fokú „kidolgozottságot” (rétegezettséget) igényel. Az Európai Uniónak támogatnia kell a szabványosítás és a nyelvi kidolgozottság (pl. szaknyelv) elérésére irányuló törekvéseket. Az EU-nak egy hasonló kezdeményezés keretében el kell fogadnia és kifejezetten elő kell mozdítania az UNESCO őslakos nyelvek nemzetközi évtizedének (2022–2032) célkitűzéseit.
- A kisebbségi nyelveknek – az államnyelvekkel ellentétben – alapvető infrastruktúrára van szükségük: átfogó szótárakra, iskolai nyelvtankönyvekre és szövegkorpuszra. A kisebbségi nyelvek esetében ezek az eszközök nem könnyen elérhetők. Az EU-programoknak összehangoltabban kell támogatniuk az említett infrastruktúra megvalósítását, amelyet az EU nyelvpolitikája stratégiai céljának kell tekinteni.
- A jövőorientált nyelvpolitikának nemcsak a már létezők (múzeumi) megőrzését kell célul kitűznie, hanem a nyelv használatában rejlő értéket megőrzését is. Ehhez a legtöbb esetben nyelvi kidolgozási folyamatok szükségesek. Ezek különösen akkor hatékonyak, ha replikálható (többszörözhető/másolható) és tanítható standard nyelv létrehozásához vezetnek. Az ilyen standard változatok megvalósításának helyet kell kapnia az európai nyelvpolitikában.

A kisebbségi nyelvek – amelyek az EU és Európa nyelvi és kulturális gazdagságának zömét képviselik – jelenleg minden eddiginél fontosabb választást előtt állnak. Az őket érintő gazdasági és társadalmi

környezet radikális változása, a megnövekedett mobilitás és a túlzott globalizáció alaposan megváltoztatta azt a hagyományos környezetet, amelyben egy kisebbségi nyelvet továbbadtak. Ebben a megváltozott világban a kisebbségi nyelveknek csak akkor van jövője, ha használatuk és közvetítésük motivációja új felfogásban kerül terítéke. Ez az új motiváció abban a hozzáadott értékben rejlik, amelyet egy kisebbségi nyelv ismerete jelent. Ez a hozzáadott érték egyrészt a többnyelvűség egyéni előnyeiben rejlik (beleértve a nyelvnek mint a kultúra és identitás hordozójának belső értékét, valamint a más emberekkel való interakcióban, pl. munkaerőpiacon realizálódó pénzbeli értéket), ill. másrészt társadalmi előnyeiben (a többnyelvűség a gazdaság egész ágazatainak generátora – pl. az oktatásban, a kulturális és kreatív iparágakban, a turizmusban, a határon átnyúló együttműködésekben –, amelyeket nem lehet könnyen kiszervezni (a világ más régióiba vagy területeire, mert egy adott nyelvkombinációhoz tartoznak).

Végző soron a többnyelvűség – amelyhez a kisebbségi nyelvek jelentős mértékben hozzájárulnak – önmagában is érték, azaz belső értéke van. A többnyelvűség és a nyelvi sokszínűség valójában a növény- és állatvilág sokszínűségéhez, vagy a mezőgazdaságban, az iparban és a terciér szektorban tapasztalható diverzifikációhoz hasonlítható, ahol egyöntetű a vélemény, hogy ennek a diverzifikációnak a csökkentése pástor monokultúrához vezet. A nyelvi és kulturális monokultúra ugyanolyan káros, mint minden más területen.

Párhuzamosság állapítható meg: ahogy Európa jogi rendelkezésekkel vagy speciális intézkedésekkel igyekszik elkerülni a monokultúrákat vagy a monopolisztikus helyzeteket minden más ágazatban, úgy a nyelveket és kultúrákat érintő területeken is kerülnie kell. Ezért általános európai érdeknek kell lennie a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzésének is. Ahogyan jelenleg a környezet- vagy éghajlatvédelem területén történik, az Európai Uniónak és Európának a nyelvi és kulturális sokszínűség védelme terén is paradigmaváltásra van szüksége.

És csakúgy, mint a környezet vagy az éghajlat védelmének, a nyelvi sokszínűség védelmének is ára van. Ugyanakkor, ha a jelenlegi fejlemények fogadtatása közömbös, könnyen megjósolható, hogy Európa még a közelgő éghajlati katasztrófák előtt nyelvi és kulturális elsivatagosodást fog tapasztalni.

1. BEVEZETÉS

A „Nyelvi és kulturális sokszínűség – Kisebbségi nyelvek mint az európai nyelvi és kulturális sokszínűség részei” témában meglehetősen sok tanulmány született¹. Ez a tanulmány mégis kivételt jelent, mert amellet érvel, hogy empirikus alapon kell megközelíteni a kisebbségek helyzetét Európában². Különösen kiemeli a kisebbségi nyelvet használó csoportok számbeli méretének értékelésével kapcsolatos kérdéseket. A rendelkezésre álló adatok minőségének jelentős különbsége indokolja, hogy a dolgozat többek között a kisebbségekre és a kisebbségi nyelvekre vonatkozó adatok pontos gyűjtésének fontosságát hangsúlyozza az Európai Unióban és Európában. Ahogy a pontos hőmérsékletmérés előfeltétele az éghajlatváltozás elleni célzott intézkedéseknek, a tényleges használatuk mértékére vonatkozó pontos adatok birtoklása előfeltétele a kisebbségi nyelvek védelmének és népszerűsítésének megcélzó intézkedéseknek. Bár a tanulmány sem tud minden lényeges adatot közölni (ez egy önálló kutatási projekt lenne), remélhetőleg a közeljövőben a további vizsgálatokra sarkall, és annak meghatározására, hogy mire van még szükség a megbízható adatok összegzése mellett.

A tanulmány a következő részekből áll:

- Az 1-4. fejezet az Európai Unió jelenlegi nyelvi és kulturális sokszínűségét mutatja be a rendelkezésre álló adatok alapján. Ez a rész foglalkozik a definíció kérdésével is (4.1. fejezet), és felsorolja a nyelvi sokféleségből és annak megőrzéséből származó hozzáadott érték elemeit (3. fejezet).
- A második rész (5-6. fejezet) azokat a keretfeltételeket tárgyalja, amelyek pozitívan vagy negatívan befolyásolhatják egy kisebbség fejlődését. Ezeket a feltételeket az EU-n belüli kisebbségeknek az elmúlt három évtizedben tapasztalt mennyiségi fejlődése alapján határozták meg (5.2. fejezet és III. melléklet). Az alapfeltevés az, hogy a nyelvi kisebbség

pozitív keretfeltételei a megfelelő kisebbségi nyelv megőrzésének is pozitív keretfeltételei, és így előfeltételei vagy katalizátorai a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzésének az EU-ban és Európában. Egy ilyen elemzésnek azonban foglalkoznia kell azzal a problémával, hogy egyre több állam már nem gyűjt adatokat a nyelvi kisebbségekről (pl. népszámlálások) (5.1. fejezet és II. melléklet).

A rendelkezésre álló adatok alapján előrevetíthető, hogy két keretfeltételnek nagyon pozitív hatásai vannak: a nyelvi célú autonómia-szabályozásnak és a szabványosított nyelv kisebbség általi átvételének (6.2. fejezet). Ezt példázza a dél-tiroli esettanulmány a német és ladin kisebbségekkel (7. fejezet).

- A dolgozat harmadik és utolsó részében (8. fejezet) és a pozitív esetek alapján az EU és Európa nyelvi és kulturális sokszínűségének megőrzése és lehetőség szerint erősítése érdekében teendő intézkedések sorát javasolják.

1 Vö. pl. Green és munkatársai. (2002), Jaeger, van der Meer (2007), Mercator (2009), NPLD (2015), Ó Duibhir és munkatársai (2015), van Dongera, van der Meer, Sterk (2017); OHCHR (2019); Európai tanács (2021).

2 Ebben a Dél-tiroli Nemzetiségi Intézet (DNI) metodikáját követjük (<https://www.svi-bz.org/en/home/>). Szeretnénk megköszönni Silena Gasser BA és Prof. Dr. Christoph Pan (mindkettő DNI) munkáját, akik sokat segítettek a tanulmány összeállításában. Az idézett weboldalakat legutóbb 2022.12.31-én használtuk.

2. A KULTURÁLIS ÉS NYELVI KISEBBSÉGEK VÉDELME MINT AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME

Kétségtelen, hogy Európa egyik legnagyobb erőssége és gazdagsága a nyelvi és kulturális sokszínűség³. Ezért Európa saját érdeke, hogy ezt a gazdagságot megőrizze, és amennyire csak lehetséges, ápolja és erősítse. Ebben az értelemben a következő premisszák szolgálnak kiindulópontként:

- Európa kulturális és nyelvi sokszínűsége hozzáadott érték, nem pedig teher.
- Európa kulturális sokszínűsége alapvetően a nyelvi sokszínűségén alapul⁴.
- Európa nyelvi sokszínűsége nem csak a kontinens 36 hivatalos államnyelvén fejeződik ki, de még inkább a legalább 70 kisebbségi, önálló államot nem alkotó nyelvi közösség nyelvében. A nyelvi sokszínűség magja Európában legalább e 106 ősnyelv használata legalább 362 kisebbség által⁵.
- A nyelv a legfontosabb kulturális jelleghordozó.
- Az olyan kultúra, amely egy nyelvi közösségből alakult ki, de már nem abban artikulálódik, a nyelv pusztá külsőségeire korlátozódik.

³ Több kutató (például Kennedy [1987], Kimminich [1993]) a kis földrajzi területen jelentkező széles nyelvi és kulturális sokszínűségben látják a kulcsot Európa a világ más területeihez viszonyított óriási felemelkedésében a 16. század után. Például Gogolin (2002) összehasonlító tanulmányának felvetése és konklúziója a következő: „a nyelvi sokszínűség [...] gazdag forrása az emberi fejlődésnek, szociális jólétnek és gazdasági növekedésnek Európában” [7]; „Európa valós nyelvi sokszínűsége egy gazdag forrás” [21], illetve érdekesek még az idevágó megjegyzések Pan (2018b), 252-253 tanulmányában.

⁴ Ezen tanulmány nem foglalkozik konkrétan valláson alapuló (például zsidók) vagy életformákon alapuló (p.l. ír vándor cigányok) kisebbségi csoportokkal, mert a fókusz a nyelvi megmaradás. Bizonyos szempontból a katolikus horvátok, az ortodox szerbek és a muszlim bosnyákok Bosznia Hercegovinában szintén vallási „kisebbségek” voltak eredetileg. A kezdetekben közös szerb-horvát nyelv horvát, szerb és bosnyák nyelvre való szétválásával alakultak át nyelvi is különböző közösségekké.

⁵ Pan, Pfeil, Videsott (2018), 31-65.

- Ez azt is jelenti, hogy ha a nyelv mint kulturális azonosító jel használata egy közösség számára csökken, a népcsoport teljesen eltűnhet.
- Ezért a kulturális sokszínűség leginkább az aktív nyelvi kompetenciák előmozdításával őrizhető meg az európai (kisebbségi) nyelvekben.
- Ahhoz azonban, hogy egy kisebbségi nyelvet továbbra is beszéljenek, fontos, hogy a beszélők továbbra is hozzáadott értéként tekintsenek a használatára.
- Egy kisebbségi nyelv konkrét vagy vélt hozzáadott értékének megléte döntő tényező felhasználására és megőrzésére.

Ezek a feltevések olyan feltételek megteremtését ösztönzik, amelyek mellett egy kisebbségi nyelv hozzáadott értékévé válik. A tanulmány tehát azokat az eseteket veszi figyelembe, amikor ezek a feltételek teljesülnek vagy megvalósultak („jó gyakorlatok”, lásd pl. a Dél-Tirolról szóló esettanulmányt a 7. fejezetben). Számos javaslat kerül előterjesztésre arra vonatkozóan, hogy az európai államok és az Európai Unió hogyan segítheti elő – a vonatkozó jogi kerettel összhangban – az ilyen pozitív feltételek megteremtését.

3. EURÓPA NYELVI SOKFÉLESÉGE MINT HOZZÁADOTT ÉRTÉK MEGŐRZÉSE

A nyelvek és kultúrák sokszínűsége önmagában érték, amely valamilyen módon összevethető a növény- és állatvilág sokféleségével (ahol általános konszenzus alakult ki a megőrzésük fontosságáról sokféleségükben). Ha a kisebbségi csoportok jelenlétét az állami hatóságok (mint az a múltban gyakran előfordult) nem instabilitási tényezőnek és potenciális konfliktusnak tekintik, hanem potenciális hozzáadott értéknek, akkor számos haszon jelentkezik mind az egyén, mind pedig a társadalom szintjén.

A többnyelvűség mindig előnyt jelent, függetlenül attól, hogy az érintett nyelvek közül egy vagy több kisebbségi nyelv-e⁶.

Az elmúlt években nagymértékben hangsúlyozták az őshonos kisebbségek jelenlétével összefüggő többnyelvűség társadalmi előnyeit: a nemzeti kisebbségek és nyelveik regionális előnyöket, gazdasági ösztönzőket és hozzáadott értéket kínálhatnak:

- Regionális előnyök: a nemzeti és nyelvi kisebbségek többnyelvű területté teszik azokat a területeket, ahol élnek. Ez nemcsak a turizmus és azon belül is a kulturális turizmus számára jelent további vonzerőt, hanem helyben földrajzi és nyelvi-kulturális előnyöket is jelent, mivel a határon átnyúló együttműködésben rejlő lehetőségek kiaknázását szolgálják.
- Gazdasági ösztönzők: a nemzeti kisebbségi nyelvek oktatása iskolákat igényel. Ezek nemcsak tanulási központok, hanem gazdasági vállalkozások is. Ehhez járul, hogy a kisebbségi nyelvek további tevékenységeket is lehetővé tesznek más kulturális te-

rületeken (irodalom, színház, múzeum, zene stb.), amelyeknek gazdasági összetevője is van.

- Hozzáadott érték: a többnyelvűség regionális szinten fokozott befektetést igényel az iskolák, a közgazdaság és az igazságszolgáltatás terén. Ebből a többnyelvűség szempontjából többletgazdasági érték és egyben kulturális többletérték adódik, amely egyéni és társadalmi gazdagodást is jelent.

Az a körülmény, hogy a kisebbségvédelem olyan gazdasági kiadásokat okoz, amelyek költségei beruházásnak bizonyulnak, és elősegítik a gazdasági ciklust, jelzi a kisebbségvédelem mint gazdasági tényező meglepő aspektusát, amelyre a tudományos irodalomban eddig alig figyeltek fel⁷. Az Európa Tanács Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa 2010-ben fogadta el ezt a tematikus területet, és javasolta az Európa Tanács 48 tagállamának, hogy éljenek ezzel a lehetőséggel a regionális politika terén⁸.

7 Már a köztes fejezetek elnevezései a „8.2 Régiók és kisebbségek” [344-346] és „8.3 Kisebbségi nyelvek, mint a regionális fejlesztés értékes eszközei” [346-350] szakciókban magukért beszélnek: 8.2.1 A kisebbségek jelenléte igényt támaszt a regionális szolgáltatások növekedése felé; 8.2.2 A kisebbségek jelenléte többlet regionális értéket jelent; 8.3.1 Gazdasági segítség kulturális gazdagodás segítségével; 8.3.2 Gazdasági lendület; 8.3.2.1 Turizmus és kulturális turizmus; 8.3.2.2 Határon átnyúló együttműködés; 8.3.3 A kulturális tevékenység gazdasági jelentősége; 8.3.3.1 Többnyelvűség mint multiplikátor; 8.3.3.2 Kulturális gazdaság; 8.3.4 A kreativitás és többnyelvűség munkáltatásra gyakorolt hatásai; 8.3.4.1 Kulturális kreativitás; 8.3.4.2 Többnyelvűség; 8.3.5 Környezetvédelmi kompatibilitás a természeti erőforrások kihasználásától való elválasztás fényében.

8 Az Európa Tanács az Európai Bizottság/A Helyi és Regionális Hatóságok Kongresszusa (2010a, 2010b, 2010) vette fel ezt az álláspontot. Lásd még Vogt és munkatársai (2010) és különösen Bengt-Arne Wickström számos releváns munkáját a témában (legutóbb Wickström [2023]).

⁶ *Határozott tudományos konszenzus van ebben a kérdésben. Az előnyök a többnyelvű emberek nyelveken kívüli döntésekben is mutatott gyorsabb reakcióidejétől, a további nyelvek könnyebb tanulásán keresztül bizonyos idegrendszeri betegségek átlagosan 5 évvel késleltetett kialakulásáig, vagy magasabb munkaerőpiaci versenyképességig terjednek. Vö. pl. Cathomas, Carigiet (2008), Videsott és munkatársai (2012), Franceschini és munkatársai (2018), Wickström (2023). Minden előny és lehetőség, amit Gogolin (2002), 15-16, megnevez a bevándorlók többnyelvűségét illetően, érvényes az őslakos kisebbségi nyelvekre is.*

4. AZ EU NYELVI SOKRÉTŰSÉGÉNEK ÁTTEKINTÉSE

Mint ismeretes, az Európai Unió hivatalos mottója: In varietate concordia – Egyesülve a sokféleségben. Ezt a sokszínűséget nemcsak a tagállamok és az Unió hivatalos nyelvei alkotják, hanem talán még inkább az Unióban élő számos nyelvi kisebbség és nyelveik⁹. Nincs az EU-ban olyan területi állam, amely ne rendelkezne legalább egy hagyományos, őshonos kisebbséggel.

Az EU rendelkezik:

- 27 tagállammal;
- (legalább) 54 nyelvvel: 24 hivatalos nyelvvel, illetve 25 hivatalos állami nyelvvel (beleértve a luxemburgit, amely hivatalos államnyelv Luxemburgban anélkül, hogy az Unió hivatalos nyelve lenne, 10 nem uniós ország államnyelvével (az egyiknek Európán kívüli központi területe van), amelyeket az Unión belül is beszélnek, és (legalább) 19 kisebbségi nyelvvel (néhányukik alapterülete az Unión kívül van); és
- (legalább) 158 kisebbséggel.

Ha a tanulmány további részében azt feltételezzük, hogy az EU-n belül csak (legalább) 19 kisebbségi nyelv és csak (legalább) 158 kisebbség él, az azért van, mert két jellegzetes kisebbségi csoporttal, a zsidókkal és a szintikkel/romákkal, akikkel ebben a cikkben nem foglalkozunk¹⁰. Ez e kisebbségek sajátos helyzetéből adódik.

Egy saját nyelv hordozói is lehetnek: az első esetben jiddis és ladino (judaeo-spanyol), a másodikban a cigány, de nem a nyelv a fő megkülönböztető vonásuk, mint az itt tárgyalt többi kisebbség esetében. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ennek a tanulmánynak a nyelvfenntartással és -fejlesztéssel kapcsolatos következtetései ne vonatkoznának a jiddisre, a ladinóra és a cigány nyelvre is.

A fent említett számok azt mutatják, hogy az EU kulturális sokszínűségének nagy része a nyelvi sokszínűséghez kapcsolódik, és az EU nyelvi sokszínűségének nagy része a kisebbségek jelenlétéhez kapcsolódik. Ezért az EU kulturális és nyelvi sokszínűségének

⁹ Lásd az első mellékletet mint konkrét példát az EU nyelvi sokszínűségére

¹⁰ Hasonló módon a nyugati és keleti grönlandi nyelvet is kizártuk, mivel Grönland Dánia autonóm területe, de nem része az EU-nak.

védelme és előmozdítása egyet jelent az EU számos őshonos kisebbségének és kisebbségi nyelveinek védelmével és előmozdításával¹¹.

4.1. Kisebbségi nyelvek – definíció

Az emberi tevékenység bármely területén hasznos egyértelműen meghatározni a tanulmány tárgyát. Ellenkező esetben egyetlen megtett intézkedés sem mondhatja magát értelmesnek. A tanulmány témájával kapcsolatban köztudomású, hogy nincs egyöntetű definíció sem a „kisebbségi”, sem a „kisebbségi nyelv” fogalomra. Ezért nem létezik egyhangúlag elismert kimerítő felsorolás az európai kisebbségekről vagy az európai kisebbségi nyelvekről¹². A leghitelesebb európai szintű dokumentumok két különböző stratégiát követnek e tekintetben:

- a) a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény¹³. Tartózkodik mindenféle meghatározástól¹⁴, így az egyes aláíró államok határozzák meg, mely csoportok tekintendők „nemzeti kisebbségnek”, és ezért jogosultak a védelemre;
- b) a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája¹⁵ 1. cikkében a „regionális vagy kisebbségi nyelvet” olyan nyelvként határozza meg, amely:
  - hagyományosan egy állam határain belül használt ugyanazon állam állampolgárai által, akik a létszámban kisebb csoport, mint a más nyelvet beszélő csoport(ok), és
  - eltér az adott állam hivatalos nyelvétől (nyelvetől); nem tartalmazza a hivatalos nyelvjárásos-

¹¹ Ez hatványozottan igaz, ha egész Európát és nem csak az Európai Uniót vesszük alapul. Európában (beleértve Törökországot és Oroszország európai felét is, de kizárva a kaukázusi régiót) 47 állam van 36 hivatalos államnyelvvvel, (legalább) 70 államhoz nem köthető nyelvvel és (legalább) 362 kisebbséggel (Vö. Pan, Pfeil, Videsott [2018], 31-65).

¹² A „kisebbségbe szorult” nyelveket tekintve a meghatározó tulajdonság egy szociális erőfölény köztük és a domináns nyelvek között. Európai kontextusban minden „kisebbségbe szorult” nyelv egyben kisebbségi nyelv is. A kérdéskör, miszerint az angol nyelv időközben néhány európai államnyelvet is kisebbségbe szorít, nem tartozik tanulmányunk hatáskörébe.

¹³ <https://www.coe.int/en/web/minorities>

¹⁴ Keretegyezmény a kisebbségek védelméről, magyarra fordított, § 12

¹⁵ <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages>

kat, sem az államnyelve(i)t vagy a migránsok nyelveit.

A Keretegyezmény meghatározása „azon a felismerésen alapul, hogy ebben a szakaszban lehetetlen olyan definícióhoz jutni, amely az Európa Tanács összes tagállamának általános támogatását begyűjtheti”¹⁶.

Valójában a „kisebbség” fogalmának még mindig nincs olyan meghatározása, amely a nemzetközi jog szerint kötelező erejű lenne, miután az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága (HRC) elutasított minden olyan javaslatot, amely annak megállapítására irányult, hogy mely csoportok jogosultak a Nemzetközi Egyezmény 27. cikkében meghatározott jogokra (A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya - ICCPR). A cikk kimondja: „Azokban az államokban, ahol etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk többi tagjával közösségben élvezhessék saját kultúrájukat, hogy (kisebbséginek) vallják magukat és gyakorolják (kultúrájukat), saját vallásukat, vagy saját nyelvüket használják”¹⁷.

Az első javaslat a „kisebbség” meghatározására az ICCPR 27. cikke értelmében 1977-ből származik. Szerzője a Diszkrimináció-megelőzési és Kisebbségvédelmi Albizottság akkori különmegbízottja, Francesco Capotorti volt. Javaslatára szerint a „kisebbség” alatt közösség a következőképpen értendő:

- tömören vagy szétszórtan letelepedett egy állam területén,
- amelyek száma kisebb, mint egy állam lakosságának többi része,
- amelynek tagjai az adott állam állampolgárai,
- amelyeknek etnikai, nyelvi vagy kulturális jellemzői eltérnek a többiekétől,
- amelynek tagjait az akarat vezérli e jellemzők megőrzésére¹⁸.

A meghatározás által kiváltott negatív reakciókat követően a javaslatot 1985-ben módosította J. Dechênes ugyanannak a diszkrimináció megelőzésével és a kisebbségek védelmével foglalkozó albizottság nevében abban az értelemben, hogy a kisebbség:

- egy állam állampolgárainak egy csoportja, amely számbeli kisebbséget alkot, és nem domináns hely-

zetben van abban az államban,

- a lakosság többségétől eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi jellemzőkkel rendelkezik,
- szolidaritást éreznek egymással,
- ha csak hallgatólagosan is, de kollektív túlélési akarat motiválja őket, amelynek célja a többséggel való egyenlőség megvalósítása ténylegesen és jogilag¹⁹.

E meghatározások két pontja továbbra is vitatott, mivel az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága apoditikusan (egyértelműen/kizárólagosan) elutasította őket: az állampolgárság és az önkényesség kérdésére hivatkozva. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága szerint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikkének megfogalmazása nem teszi lehetővé, hogy az ebben a cikkben említett jogokat kizárólag az állam polgárait korlátozzák, és nem is köti azokat egy bizonyos tartózkodási időtartamhoz (rezidencia). Így a migráns munkavállalók vagy akár látogatók egy ilyen kisebbséget alkotó államban jogosultak gyakorolni ezeket a jogokat²⁰.

Míg az állampolgársági kritériumról való lemondás érthető, amennyiben világszerte számos állam megtagadja az állampolgárságot az őshonos kisebbségekhez tartozóktól, az őshonosság kritériumától való lemondás egyszerűen ahhoz vezet, hogy a kisebbségek valódi védelme a gyakorlatban lehetetlenné válik egy olyan korszakban, melyben migráció globális jelenség. Az Európai Unió belül kialakult a letelepedés szabadságának elve, és mára minden EU-államban átlagosan több mint 100 nemzetiség él²¹. A nemzeti többséghez képest eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi jellemzőkkel rendelkező csoportok egyszerű jelenléte nem lehetséges. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikke értelmében „kisebbségekké” teszik őket. Ellenkező esetben maga a „kisebbségek védelmének” fogalma veszne el. A fogalom egy specifikus védelmet foglal magában, ami az adott formában csak bizonyos, az idők során kialakult feltételek mellett létezik. E feltételek fennállásának legbiztosabb jele a kisebbségekre jellemző helynév megléte, de általánosságban mindegyik „alternatívák hiányának” tekinthető keretek mentén keletkezett. Valójában a nem őshonos csoportok (vendégmunkások, menedékkérők, menekültek

¹⁶ Keretegyezmény a kisebbségek védelméről, magyarózó jelentés, § 12

¹⁷ <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-minority-issues/international-standards>

¹⁸ Capotorti 1977, 96, § 568.

¹⁹ Dechênes 1985, § 181.

²⁰ Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa (EJT), CCPR 23. számú általános megjegyzés, 27. cikk (Kisebbségek jogai), április 8 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, § 5.1 és 5.2

²¹ Olaszországban például 2016-ban 195 különböző nemzetiséget mértek a lakosság körében <https://www.comuni-italiani.it/statistiche/stranieri/>

stb.) nagyrészt „kisebbségi státuszuk” okozati összefüggésében különböznek az őshonos (vagy hagyományos vagy történelmi) kisebbségektől. Míg az őshonos kisebbségek létezése régebbi lehet, mint az államszerkezet, amelyben élnek, és akár semmilyen befolyásuk sem volt az államhatárok lefutására, ami miatt kisebbségbe kerültek, az allochton (telepített) csoportoknál volt legalább egy szubjektív elem. Bár nem mindenki hagyta el önszántából szülőföldjét, hiszen az esetek többségében több-kevesebb meggyőző (sőt, sokszor nyomós) ok is megvolt, a legtöbbjük számára a célország tekintetében minimális választási lehetőség volt, ill. sok esetben a szülőföldre való visszatérés a lehetőség határain belül rejlik²².

Ha az őshonos kisebbségek és az allochton csoportok közötti alapvető különbséget figyeljük, az államok hajlandósága a kisebbségvédelmi kötelezettségek vállalására pusztán a megvalósíthatósági nehézség érthető okán gyorsan csökken. Ennek illusztrálására elég egy konkrét példa. Az őshonos kisebbségek jogos törekvése, hogy nyelvüket az iskolai tantervben rögzítsék (lásd a 7. fejezetet a német és ladin nyelv jelenlétéről a dél-tiroli és a ladini iskolákban). De milyen logisztikai, pénzügyi és humán erőforrásokkal valósítható meg ez a törekvés az állam egész területén nehezen kiszámítható mennyiségben és minőségben terjeszthető migráns nyelvek esetében?²³ Az tény, hogy a célcsoportok közötti különbségek elmosása esetén a megvalósításnál a jogok több problémát okoznak, mint amennyit megoldanak. Ez a menedékjog esetében egyértelmű: ha a bevándorlási szabályok megkerülése érdekében folyamodnak hozzá, az az európai lakosság egyes részeinél magának a jognak a megkérdőjelezéséhez vezet.

Továbbra is a definíció kérdésénél maradva rámutathatunk arra, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikke, amely a kisebbségvédelem ENSZ-szintű jogalapja, kifejezetten beszél „etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekről”. A „kisebbség” fogalmának időközben differenciálatlan kiterjesztése bármely biológiai (pl. életkori), nemi, társadalmi vagy erkölcsi jellemzőkkel rendelkező, „nem dominánsnak” ítélt csoportra, nem felel meg a kisebbség szándékának.

A fentiek fényében és e tanulmány céljaira a „kisebbségi nyelvek” azok a nyelvek, amelyeket etnikai,

²² Pan (2028e), 226.

²³ Több más példa is van arra, hogy a nyelvvédő intézkedések általánosító alkalmazása az őslakos kisebbségekre és bevándorlókra („új kisebbségek”) egyaránt, végső soron nem lenne megoldás a két csoport egyedi problémáira (Vö. Pan, Pfeil, Videsott (2018), XXXI-XXXII).

vallási vagy nyelvi kisebbségek beszélnek, és amelyeken az ’őshonosság’ jellemzője van; ez összhangban van a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája 1. cikkével is.

4.2. Az állam hivatalos nyelve(i) kontra dialektusok

Végül a nyelv kontra dialektus meghatározásának kényes kérdését kell megválaszolni. A dialektusokat kifejezetten kizárja a védelem alól a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának 1. cikke, valamint számos nemzeti jogszabály²⁴. A probléma számos európai nyelvcsaládot érint különböző módon. Azokban a nyelvi régiókban (pl. a germán), ahol a „dialektus” címkének nincs negatív konnotációja, régóta konszenzus alakult ki abban, hogy mely nyelvi kódokat tekintjük nyelvnek és melyiket dialektusnak. Más nyelvi régiókban, ahol a „dialektus” kifejezés (és szinonimái) történelmileg negatív konnotációkkal bír (pl. a román nyelvterületen), megnövekedett erőfeszítések folynak a nyelvjárásoknak tekintett nyelvi kódok fejlesztésére. Tény, hogy az úgynevezett „elsődleges dialektusok” (pl.: longobard és szicíliai Olaszországban, picard és vallon Franciaországban vagy asztur-leonéziai és navarro-aragóniai Spanyolországban) nyelvi és történelmi szempontból nem tekinthetők szabványos dialektusoknak, hanem önálló nyelvi kódoknak, amelyek (különböző okok miatt) nem fejlődtek standard nyelvekké. Az is tény, hogy ezek az „elsődleges nyelvjárások” általában évszázadok óta léteznek egy standard nyelv égisze alatt, és ezért beszélőikben kialakult a diglossia, de nem a kétnyelvűség tudata, mint a kisebbségi nyelveket beszélők esetében. Amint azt fentebb a migráns nyelvek esetében láttuk, az államok hajlandósága a kisebbségi nyelvek iránti kötelezettségvállalásra gyorsan csökkenhet, ha féltő, hogy a jogok megadása elősegíti az „új” kisebbségi nyelvek korlátlan megjelenését²⁵. Ebben a helyzet-

²⁴ Olaszországban, például a Szardíniához tartozó Sulcis szigetcsoporton beszélt tabar nyelvjárás nem elismert kisebbségi nyelv, mivel nyelvtanilag a ligur nyelv dialektusa.

²⁵ Olaszország példáján látszik, hogy ez az óvatosság nem teljes mértékben megalapozatlan. Az a magas szintű diszkréció, amit a 482/1999-es törvény a tartományi tanácsoknak megítél, hogy azok az érintett önkormányzatokkal történt egyeztetés után meghatározzák a kisebbségi területet, „több esetben is rég-kihalt alloglot

ben hasznos lehet az 1989 előtti szociolingvisztikai és antropológiai irodalomra hivatkozni, hogy meg lehessen különböztetni, mely követelések merültek fel az európai és nemzeti intézkedések meghozatalának következményeként, nem pedig ösztönzéseként. Ez a megkülönböztetés továbbra is tanácsos, függetlenül attól, hogy minden nyelvi megnyilvánulásnak természetesen egyedi belső értéke van.

4.3. A számbeliség/számosság kérdése

A „kisebbség” definícióját meghatározó alapelem a névadó nemzet(ek)hez, esetünkben az államnyelv(ek)hez képest a beszélők kisebb száma. Ez dönti el, hogy ki a kisebbség. Valóban feltűnő, hogy az EU-ban és Európában számos kisebbség számára ez a szám csak nagyon durva becslések köntösében áll rendelkezésre. Ez – többek között – az alábbi katalógusból derül ki (2-4. táblázat), ahol az EU-ban élő kisebbségek számszerű méretének megjelölésével (különbséget a felmérések és a becslések között) szerepel. A felsorolásból hozzátétőleges képet lehet kapni arról is, hogy az EU-n belül az egyes kisebbségi nyelvek hány beszélővel számolhatnak.

4.4. Kisebbségi nyelvek az EU-ban – reprezentatív jegyzék

Mivel nincs hivatalos felmérés az európai kisebbségekről (és így a kisebbségi nyelvekről), az EU-ban található kisebbségi nyelvek alábbi listája csak egy kísérlet lehet a lehető legátfogóbb leltár elkészítésére. A „kisebbségi nyelvek” már említett „az őshonosság jellegzetességével rendelkező kisebbségi közösségek által beszélt nyelvek” definíciója szerint a Pan/Pfeil/Videsott 2018-ban javasolt európai nemzeti kisebbségek jegyzéke szolgál kiindulópontként. A kutatásunk alapjául szolgáló lista nem tekinthető kizárólagosnak vagy véglegesnek, de kellően reprezentatív, amennyiben lehetővé teszi a szóban forgó kérdés legfontosabb aspektusainak megragadását és elemzését.

A kisebbségektől a kisebbségi nyelvek felé való lépés a következő feltételezések tükrében történt – amelyek közül néhányat a Bevezetőben is említettünk (1. fejezet):

- Az európai kisebbségeket minősítő legfontosabb és legmeghatározóbb tulajdonság a nyelv, ezért perdöntő, hogy az összhang megalapozása lehetséges legyen a kisebbségek és nyelveik között (a zsidók és szintik/romák konkrét esetére lásd fent a 4. fejezetet).
- Európában, ha egyáltalán, a kisebbséghez való tartozást „nemzetiség” vagy „etnikai hovatartozás” fogalom alatt tartják nyilván, nem pedig a kisebbségi nyelv nyelvi kompetenciája szerint. Ezért sok esetben a nyelvi kisebbség méretére vonatkozó adatok szolgáltatják az egyetlen rendelkezésre álló alapot a kisebbségi nyelvet beszélők számának becslésére, bár hangsúlyozni kell, hogy nem mindig van kongruencia/megfelelés a között, hogy valaki valamely kisebbség tagjának tekinti magát és hogy számára az adott kisebbségi nyelv használatának lehetősége megengedett. A jelen cikkben bemutatott számok a legtöbb esetben a kisebbség lélekszámára vonatkoznak, nem pedig az adott nyelvet beszélők számára.²⁶
- Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy egy kisebbségi vagy kisebbségi nyelvet beszélő csoport méretének felbecsülése szükséges ahhoz, hogy megfelelő eszközöket javasolhassunk magának a nyelvnek a megőrzésére és népszerűsítésére.²⁷
- A Pan/Pfeil/Videsott 2018 alapmű azt feltételezi, hogy az egyének, annak ellenére, hogy sokféle társadalmi identitást hordozhatnak, identitásukat tekintve a legerősebb kötelékük a névadó nyelvhez van. Például a ladinok (a legutóbbi népszámlálás szerint összesen kb. 32 650-en) a legerősebben a ladin nyelvhez kötődnek, még akkor is, ha ők is kötődnek a többi nyelvhez, amelyet beszélnek, nevezetesen a némethez és az olaszhoz. Ugyanezen elvek mentén az albán vagy magyar kisebbség az albánhoz vagy a magyarhoz (vagy ezek változatához) vallja a legerősebb kötelékét, még akkor is, ha valamennyien beszélnek a fogadó állam nemzeti nyelveit. E tanulmány céljaira abból indultunk ki, hogy egy adott kisebbség tagjai beszélnek a névadó nyelvet, és ezért a feljegyzett 32 650 ladin is rendelkezik ladin nyelvi kompetenciával, ugyanígy a megkérdezett albán vagy magyar kisebbségi tagok albán, illetve magyar nyelvű kompetenciával is rendelkeznek.

²⁶ A nyelveket beszélők számát illetően lásd Pan, Pfeil, Videsott (2018), 46-59

²⁷ Mindamellet, hogy ideális esetben egy nemzeti közösség mérete nem szabadna, hogy befolyásolja a jogainak minőségét, a közösség lélekszáma mégis fontos szerepet játszik bizonyos jogok gyakorlati végrehajtásánál.

formák feltámadásához vezetett, abból az okból, hogy a törvény előnyeit kiélvezzék” (Toso [2008],195).

- Az ebben a tanulmányban felsorolt hipotézisek nem feltétlenül felelnek meg szigorúan a valóságnak minden kisebbség esetében, de gyakorlati célok érdekében felhasználhatók. Mint már hangsúlyoztuk, ritkán állnak rendelkezésre megbízható és naprakész adatok a nemzeti kisebbségekkel és/vagy a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatban. Megfelelő védelmük szempontjából azonban döntő jelentőségű a számosság kérdése. Az Európa Tanács „Nem védheti meg azt, amit nem ismer”²⁸ elvének megfelelően minden érintett félnek – az államoknak és a kisebbségeknek egyaránt – az az érdeke, hogy megtalálja a módját, hogy lehetővé tegyék az adatgyűjtést és annak következetességét.

Ez a dokumentum kezdetben hozzájárul ehhez a törekvéshez azzal is, hogy bemutatja, milyen adatokra van szükség a hatékony intézkedések végrehajtásához a kisebbségvédelem terén, és – sajnos – az ilyen intézkedések hiányát is.

Az Európai Unióban jelenleg valamivel több mint ötven nyelvet beszélnek. Ezek közül 54 képezi a tanulmány empirikus alapját. Ebből 25 hivatalos államnyelv²⁹ legalább egy tagállamban (mintánk 47%-a), 10 hivatalos állami nyelv egy nem EU-tagállamban, de az Unión belüli kisebbségeket alkotnak (19%), és 19 kisebbségi nyelv (34%).³⁰

A 27 EU-tagállam közül kettő úgynevezett „mikro-állam” a szó szoros értelmében nemzeti kisebbségekkel: Luxemburg és Málta. Különleges eset Ciprus, amely de facto görög és török államokra oszlik, szintén jelentős kisebbségek nélkül.³¹ Az elemzés tehát a fennmara-

28 Ez az alapelv az Európa Tanács gyakorlatából származik, ahogy az a keretegyezmény idevágó megjegyzésében szerepel: „A nemzetiségekre vonatkozó adatgyűjtés és annak végrehajtása a tagállamokban fontos részei a keretegyezmény 3. cikkének. A kisebbségvédelmet csak a kisebbség méretére és összetételére vonatkozó konkrét adatok alapján lehet megvalósítani”. (Angst [2015], 173; Pan, Pfeil, Videsott [2018], XLI 16)

29 Az „államnyelv” általában egyezik az adott állam névadó többségi közösségének beszélt nyelvével. Néhány esetben a többnemzetiségű államok ún. államalkotó közösségeinek nyelve, amely minden közcélra kiterjedő hivatalos státuszt élvez. (Lásd Pan, Pfeil, Videsott [2018], 60, 1)

30 A megfelelő európai szintű számok a következők: (legalább) 106 nyelv, amiből 36 legalább egy államban hivatalos nyelv (34%) és 70 egyikben sem (66%).

31 A sziget észak-nyugati részét de facto az egyoldalúan kikiáltott Észak-Ciprusi Török Köztársaság kormá-

dó 24 kisebbségi nyelvet befogadó tagállamra összpontosít: Ausztria, Belgium, Bulgária, Horvátország, Cseh Köztársaság, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia és Hollandia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország és Svédország.

Az EU-n belül beszélt (legalább) 54 nyelv a következőképpen osztályozható:

- Az EU-n belül három hivatalos állami nyelv, az angol, a máltai és a portugál kizárólagos államnyelv, és sehol sem kisebbségi nyelv.
- A többi (22) hivatalos nyelv az EU-n belül (bolgár, horvát, cseh, dán, holland, észt, finn, francia, német, görög, magyar, ír gael, olasz, lett, litván, luxemburgi, lengyel, román, szlovák, szlovén, spanyol, svéd) egyaránt tartalmaz egy területen belüli összetevőt államnyelvként (azaz annak az államnak a határain belül, ahol hivatalosan használják), és egy extraterritoriális eloszlást mint kisebbségi nyelvet. A területen kívüli használat történhet az EU-n belül és/vagy kívül (a következőkben az EU-n belül jelenlévőkre korlátozzuk magunkat).
- A harmadik csoportot az a tíz nyelv alkotja (albán, fehérorosz, bosnyák, macedón, montenegrói, orosz, szerb, török, ukrán és örmény, utóbbi egy magterülettel Európán kívül), amelyek egy EU-n kívüli ország államnyelvei, de az EU-n belül kisebbségeket alkotnak.
- Végül az EU-ban beszélt 19 kisebbségi nyelv (aromás/oláh, baszk, breton, katalán, korzikai, feröeri, frankoprovenszál, fríz, friuli, galíciai, karaim, kasub, ladin, livóniai, okcitan, számi, szardíniai, szorb, tatár) azonosítja azokat a beszélőcsoportokat, amelyek kisebbségi helyzetben élnek az Unióban mindenhol. Pontosan ezek a kisebbségi csoportok alkotják az EU-n belüli nyelvi és kulturális sokszínűség nagy részét, ahogy azt a lenti táblázatok mutatják.³²
- A három kizárólagos állami nyelv, az angol, a máltai és a portugál három területen belüli nyelvet alkot beszélői közösségként az EU-n belül.
- A 22 EU-tagállami nyelve területen belüli és extraterritoriális eloszlással 27 területen belüli beszélő-

nyozza, amelyet a nemzetközi közösség nem ismer el.

32 Fontos kiemelni, hogy a táblázatba foglalt értékek részben hivatalos méréseken alapulnak (népszámlálások), részben pedig becsléseken. A becslött értékek dőlt betűvel szerepelnek (Vö. szintén a III. függelék). Az adatok minőségét az 5.1-es fejezetben taglaljuk.

- közösséget és 77 területen kívüli kisebbséget alkot az Unión belül.
- Tíz olyan nyelv van, amely nemzeti nyelv az EU-n kívüli országokban, 47 területen kívüli nyelvet alkotnak kisebbségek az EU tagállamaiban.
  - Az EU-ban beszélt 19 kisebbségi nyelv 35 kisebbségi beszélőcsoportot alkot.

1. táblázat: Kizárólagos államnyelvek az EU-ban és beszélők száma

Nyelv	Belső területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU
1. Angol		3 975 037
Indoeurópai	1. Bulgária	3 975 037
Germán ág	2. Málta	397 244]
Nyugati germán csoport		
2. Máltai		397 244
Sémi nyelvcsalád	1. Málta	397 244
Nyugati sémi ág		
3. Portugál		10 104 182
Nyugati latin nyelvcsalád	1. Portugália	
Iberoromán alcsoport		

2. táblázat: Az EU államnyelvei belső és külső eloszlással és beszélők száma az EU-ban

Nyelv	Belső területi eloszlás / EU	Külső területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU ³³
1. Bolgár	6 331 196	49 658	6 380 854
Indoeurópai	1. Bulgária 6 331 196	1. Cseh Köztársaság 4 999	
Szláv ág	(beleértve a pomákokat)	2. Görögország 30 000	
Délszláv csoport		3. Magyarország 6 272	
		4. Románia 7 336	
		5. Szlovákia 1 051	
2. Horvát	3 874 321		3 961 050
Indoeurópai	1. Horvátország 3 874 321	1. Ausztria 50 000	
Szláv ág		2. Cseh Köztársaság 1 125	
Délszláv csoport		3. Magyarország 26 774	
		4. Olaszország 2 400	
		5. Románia 5 408	
		6. Szlovákia 1 022	
3. Cseh	9 924 044	69 218	9 993 262
Indoeurópai	1. Cseh Köztársaság 9 924 044	1. Ausztria	
Szláv ág		2. Horvátország	
Nyugati szláv csoport		3. Lengyelország	
		4. Románia	
		5. Szlovákia	

33 A kisebbségi közösségek külső eloszlásánál a színezés az 1991-2011 közötti trendet mutatja a III. függelékben feltüntetett adatok alapján. Zöld: pozitív trend, piros: negatív trend, fehér: nincs összehasonlítható adat. A III. függelékben számos adatot az új kutatásokra való utalások igazolnak.

Nyelv	Belső területi eloszlás / EU	Külső területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU ³³	
4. Dán		4 877 798	50 000	4 927 798
Indoeurópai	1. Dánia	4 877 798	1. Németország	50 000
Germán ág				
Nyugati germán csoport				
5. Holland		21 181 235	40 000	21 221 235
Indoeurópai	1. Hollandia	15 379 431	1. Franciaország	40 000
Germán ág	2. Belgium	5 801 804		
Nyugati germán csoport				
6. Észt		889 770	2 007	891 777
Uráli nyelvcsalád	1. Észtország	889 770	1. Lettország	2 007
Finnugor ág				
Balti finn csoport				
7. Finn		4 863 351	238 423	5 107 774
Uráli nyelvcsalád	1. Finnország	4 863 351	1. Észtország	7 423
Finnugor ág			2. Svédország	231 000
Balti finn csoport				
8. Francia		64 886 817	88 400	64 975 217
Indoeurópai	1. Franciaország	60 954 051	1. Olaszország	88 400
Újlatin ág	2. Belgium	3 932 766	2. Luxemburg	291 831
Nyugati újlatin csoport				
Gallo-rhaetiai csoport				
9. Német		80 878 070	1 722 092	82 600 162
Indoeurópai	1. Németország	73 799 682	1. Horvátország	3 262
Germán ág	2. Ausztria	6 991 388	2. Cseh Köztársaság	18 658
Nyugati germán csoport	3. Belgium	87 000	3. Dánia	20 000
			4. Észtország	1 490
			5. Franciaország	978 000
			6. Magyarország	185 696
			7. Olaszország	320 300
			8. Lettország	3 042
			9. Litvánia	2 418
			10. Lengyelország	147 814
			11. Románia	36 042
			12. Szlovákia	4 690
			13. Szlovénia	680
			14. Luxemburg	291 831]
10. Görög		10 682 446	26 288	10 708 734
Indoeurópai	1. Görögország	10 031 190	1. Bulgária	3 935
Görög ág	2. Ciprus	651 156	2. Cseh Köztársaság	2 043

Nyelv	Belső területi eloszlás / EU	Külső területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU ³³
		3. Magyarország	4 642
		4. Olaszország	12 000
		5. Románia	3 668
11. Magyar	8 504 492	1 768 922	10 273 414
Uráli nyelvcsalád	1. Magyarország	8 504 492	1. Ausztria
Finnugor ág			2. Horvátország
Ugor csoport			3. Cseh Köztársaság
			4. Románia
			5. Szlovákia
			6. Szlovénia
12. Ír nyelv	613 215		613 215
Indoeurópai	1. Írország	613 215 ³⁴	
Kelta ág			
Gael csoport			
13. Olasz (beleértve a tabart)	52 370 077	24 398	52 394 475
Indoeurópai	1. Olaszország	52 370 077	1. Horvátország
Újlatin ág			2. Románia
Keleti újlatin csoport			3. Szlovénia
14. Lett	1 285 136	3 741	1 288 877
Indoeurópai	1. Lettország	1 285 136	1. Észtország
Balti ág			2. Litvánia
Keleti balti csoport			
15. Litván	2 561 314	34 024	2 595 338
Indoeurópai	1. Litvánia	2 561 314	1. Észtország
Balti ág			2. Lettország
Keleti balti csoport			3. Lengyelország
16. Luxemburgi	291 831	13 000	304 831
Indoeurópai	1. Luxemburg	291 831	1. Belgium
Germán ág			
Nyugati germán csoport			
17. Lengyel	36 527 053	298 435	36 825 488
Indoeurópai	1. Lengyelország	36 527 053	1. Cseh Köztársaság
Szláv ág			2. Észtország
Nyugati szláv csoport			3. Magyarország
			4. Lettország
			5. Litvánia
			6. Románia
			7. Szlovákia

34 Az ír nyelv kisebbségi közösséget alkot Észak-Írországon (Egyesült Királyság)

Nyelv	Belső területi eloszlás / EU	Külső területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU ³³	
18. Román (beleértve a meglenorománt)	16 764 868	39 532	16 804 400	
Indoeurópai	1. Románia	16 764 868	1. Bulgária	891
Újlatin ág			2. Görögország	3 000
Keleti újlatin csoport			3. Magyarország	35 641
Dák-latin alcsoport				
19. Szlovák	4 352 775	214 007	4 566 728	
Indoeurópai	1. Szlovákia		1. Ausztria	10 000
Szláv ág			2. Horvátország	4 753
Nyugati szláv csoport			3. Csehország	147 152
			4. Magyarország	35 208
			5. Lengyelország	3 240
			6. Románia	13 654
20. Szlovén	1 949 038	113 337	2 062 375	
Indoeurópai	1. Szlovénia	1 949 038	1. Ausztria	50 000
Szláv ág			2. Horvátország	10 517
Déli szláv csoport			3. Magyarország	2 820
			4. Olaszország	50 000
21. Spanyol (beleértve a Miranda de Douroi-t és a Barrancos-i nyelvjárást)	28 247 247	13 500	28 260 747	
Indoeurópai	1. Spanyolország	28 247 247	1. Portugália	13 500
Újlatin ág				
Nyugati újlatin csoport				
Iberoromán alcsoport				
22. Svéd	8 166 755	291 219	8 457 974	
Indoeurópai	1. Svédország	8 166 755	1. Finnország	291 219
Germán ág				
Nyugati germán csoport				

3. táblázat: EU-n kívüli államnyelvek, amelyek őslakos közösségeket képeznek az EU-ban

Nyelv	Területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU
1. Albán		277 513
Indoeurópai	1. Horvátország	17 513
Albán ág	2. Görögország	160 000
	3. Olaszország	100 000
2. Belarusz		165 738
Indoeurópai	1. Csehország	2 103
Szláv ág	2. Észtország	12 419
Keleti szláv csoport	3. Lettország	68 202
	4. Litvánia	36 227
	5. Lengyelország	46 787
3. Bosnyák		31 479
Indoeurópai	1. Horvátország	31 479
Szláv ág		
Délszláv csoport		
4. Macedón		165 056
Indoeurópai	1. Bulgária	1 654
Szláv ág	2. Horvátország	4 138
Délszláv csoport	3. Görögország	158 000
	4. Románia	1 264
5. Montenegrói		4 517
Indoeurópai	1. Horvátország	4 517
Szláv ág		
Délszláv csoport		
6. Orosz (beleértve a lipovánt)		891 777
Indoeurópai	1. Bulgária	9 978
Szláv ág	2. Csehország	17 872
Keleti szláv csoport	3. Észtország	321 198
	4. Finnország	58 334
	5. Lettország	557 119
	6. Litvánia	176 913
	7. Lengyelország	13 046
	8. Románia.	23 487
	9. Szlovákia	1 997
7. Szerb		216 464
Indoeurópai	1. Horvátország	186 633
Szláv ág	2. Csehország	1 717
Délszláv csoport	3. Magyarország	10 038
	4. Románia	18 076
8. Török		945 421
Altaji nyelvcsalád	1. Bulgária	588 318
Török ág	2. Ciprus	201 405
Oguz csoport	3. Görögország	128 000
	4. Románia	27 698

Nyelv	Területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU
9. Ukrán/ruszin		308 760
Indoeurópai	1. Bulgária	1 789
Szláv ág	2. Horvátország	3 814
Keleti szláv csoport	3. Csehország	53 992
	4. Észtország	22 302
	5. Magyarország	11 278
	6. Lettország	45 798
	7. Litvánia	16 423
	8. Lengyelország	61 532
	9. Románia	50 920
	10. Szlovákia	40 912
10. Örmény		36 938
Indoeurópai	1. Bulgária	6 552
Örmény ág	2. Ciprus	1 831
	3. Görögország	20 000
	4. Magyarország	3 571
	5. Lengyelország	3 623
	6. Románia	1 361

4. táblázat: Az ország nélküli nyelvek és beszélők száma az EU-ban

Nyelv	Területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU
1. Aromán		242 684
Indoeurópai	1. Bulgária	3 684
Újlatin ág	2. Görögország	211 000
Keleti újlatin csoport	3. Románia	28 000
Dák-latin alcsoport		
2. Baszk		731 175
Különálló nyelv, bármilyen nyelvi kapcsolat nélkül	1. Franciaország	55 000
	2. Spanyolország	676 175
3. Breton		370 000
Indoeurópai	1. Franciaország	370 000
Kelta ág		
Brit csoport		
4. Katalán (beleértve a valenciait)³⁵		165 056
Indoeurópai	1. Spanyolország	9 834 307
Újlatin ág	2. Franciaország	126 000
Nyugati újlatin csoport	3. Olaszország	20 000
Iberoromán alcsoport		
5. Korzikai		130 200
Indoeurópai	1. Franciaország	130 200

³⁵ Tekintve, hogy a katalán Andorra hivatalos nyelve, kategorizálhatnánk úgy is, mint hivatalos államnyelv belső és külső eloszlással. Ez viszont nem tükrözné megfelelően a katalán nyelv helyzetét.

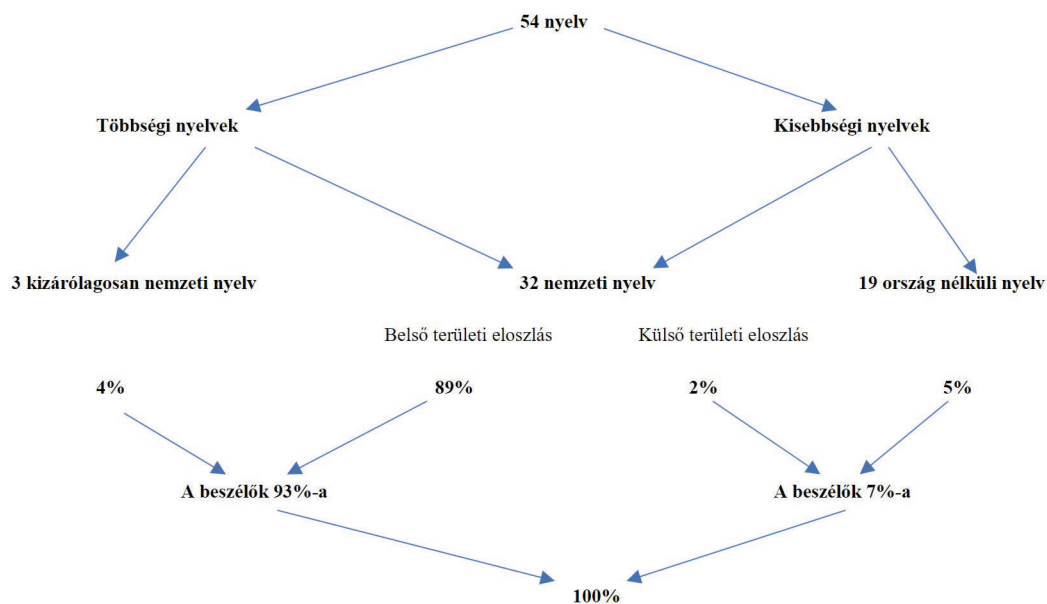
Nyelv	Területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU
Újlatin ág		
Nyugati újlatin csoport		
Iberoromán alcsoport		
6. Feröeri		48 515
Indoeurópai	1. Dánia	48 515
Germán ág		
Északi germán csoport		
7. Frankoprovenszál		75 000
Indoeurópai	1. Franciaország	60 000
Újlatin ág	2. Olaszország ³⁶	15 000 ³⁶
Nyugati újlatin csoport		
Iberoromán alcsoport		
8. Fríz (nyugati fríz, keleti fríz, északi fríz)		534 000
Indoeurópai	1. Németország	60 000
Germán ág	2. Hollandia	474 000
Nyugati germán csoport		
9. Friuli		614 000
Indoeurópai	1. Olaszország	614 000
Újlatin ág		
Nyugati újlatin csoport		
Rétoromán alcsoport		
10. Galíciai		2 050 000
Indoeurópai	1. Spanyolország	2 050 000
Iberoromán alcsoport		
11. Karaim		587
Altaji nyelvcsalád	1. Litvánia	241
Török ág	2. Lengyelország	346
Kipcsak nyelvek		
12. Kasub		232 547
Indoeurópai	1. Lengyelország	232 547
Szláv ág		
Nyugati szláv csoport		
13. Ladin		32 650
Indoeurópai	1. Olaszország	32 650
Újlatin ág		
Nyugati újlatin csoport		
Rétoromán alcsoport		
14. Lív		250
Uráli nyelvcsalád	1. Lettország	250
Finnugor ág		
Balti finn csoport		

³⁶ Az olasz Val d'Aosta régióban a frankoprovenszált köznyelvként beszélő 88 400 embert ezen felsorolás szempontjából a franciához soroltuk.

Nyelv	Területi eloszlás / EU	Beszélők száma / EU
15. Okcitán (beleértve az aránit)		2 105 714
Indoeurópai	1. Franciaország	2 000 000
Újlatin ág	2. Olaszország	100 000
Nyugati újlatin csoport	3. Spanyolország	5 714
Gallo-rhaetiai csoport		
16. Számi (lapp)		21 870
Uráli nyelvcsalád	1. Finnország	1 870
Finnugor ág	2. Svédország	20 000
Számi csoport		
17. Szárd		1 000 000
Indoeurópai	1. Olaszország	1 000 000
Újlatin ág		
Déli újlatin csoport		
18. Szorb (felső és alsó szorb)		60 000
Indoeurópai	1. Németország	60 000
Szláv ág		
Nyugati szláv csoport		
19. Tatár		30 000
Altaji nyelvcsalád	1. Észtország	1 945
Török ág	2. Finnország	900
Kipcsak nyelvek	3. Lettország	2 164
	4. Litvánia	2 793
	5. Lengyelország	1 916
	6. Románia	20 282

A fenti táblázatokat összegezve az EU nyelvi helyzete a következőképpen vázolható fel:

1. ábra: A nyelvek eloszlása az EU-ban többségi és kisebbségi nyelvek között a beszélők arányával

Forrás: Pan, Pfeil, Videsott (2018), 65.

A fenti számok bizonyítják, hogy az EU nyelvi és kulturális sokszínűségének jelentős részét nem csak a jelenleg használt 54 nyelv³⁷, hanem a beszélők csaknem 190 csoportja is (30 állami többségű és 158 nyelv) teszi ki kisebbségi helyzetben, amelyek együtt tartják életben az említett 54 nyelvet. Feltételezhető, hogy a nyelvi jövője ezeknek a kisebbségi csoportoknak, amelyek hivatalosan elfogadottak és a szomszédos országokban kizárólagos államnyelvként vannak nyilvántartva, a beszédhasználat szintjén nincsenek veszélyben³⁸. Ez azt jelenti, hogy EU-ban a nyelvi-kulturális sokszínűség védelmét, támogatását alapvetően olyan intézkedésekkel kell megvalósítani, amelyek azt a kb. 160 nyelvcsoporthoz támogatják, amelyek kisebbségi helyzetben vannak az egész Unióban. Ez különösen igaz annak fényében, hogy a fent említett kisebbségi nyelvi csoportok közel négyötöde (2-4. táblázat, lásd még III. melléklet) nem éri el a 300 000-es beszélői küszöböt, ami az Európai Unió által készített alapvető tanulmányban található. A Bizottság kutatásának³⁹ eredménye állapította meg azt a küszöböt, amely alatt egy nyelv eltűnésének veszélye fenyeget.

5. EURÓPA NYELVI SOKFÉLESÉGÉNEK MEGŐRZÉSÉNEK FELTÉTELEI

5.1. „Amit nem ismersz, azt nem tudod megvédeni”

Az adatok elérhetőségének problémája Van egy egyszerű és megbízható módszer annak felderítésére, hogy hol található a nyelvi sokszínűség megőrzését elősegítő feltételek Európában:

- Feltételezve, hogy az államnyelvek nincsenek veszélyeztetve a területen belüli terjedésükben, meg kell határozni, hogy mely nyelvi kisebbségek száma nőtt, vagy maradt legalábbis nagyjából változatlan az elmúlt évtizedekben.
- Megvizsgáljuk azt a jogi keretet, amelyet ezek a szerencsés kisebbségek kihasználtak. Sajnos, ezt az önmagában egyszerű módszert bonyolítja az a tény, hogy a sok kisebbség számára/méretére vonatkozó számok csak nagyon durva becslések formájában léteznek. A II. melléklet EU-tagállamonként mutatja be a kisebbségek méretének és/vagy a kisebbségi nyelvet beszélők számának felmérésére használt módokat, ha vannak ilyenek, és különösen:
  - ha a népszámlálások során a kisebbségekre és/vagy a kisebbségi nyelvekre vonatkozó adatokat összesen gyűjtik;
  - ha igen, milyen módon vagy milyen kérdések segítségével; és
  - milyen változások történtek az eljárásban a két utolsó népszámlálás között (általában 2011-ig és 2021/2022-ig).

Ennek a felmérésnek az eredménye:

- Tizenegy állam (a 24 elemzett államból⁴⁰) nem gyűjt semmilyen adatot az etnikai hovatartozásról, (kisebbség) nyelvről vagy vallásról a területén.

37 Újra ki kell emelnünk, hogy a lista nem teljes, de reprezentatív.

38 Figyelembe kell vennünk, hogy az olyan nyelvek, mint például az ír vagy a máltai nyelv, ámbár hivatalos államnyelvként szerepelnek, szigorúan nézve ugyanolyan szociolingvisztikai kihívásokkal küzdenek, mint a kisebbségi nyelvek.

39 Európai Bizottság 1996

40 Ciprus, Luxemburg és Málta nem voltak részei ennek az elemzésnek (lásd. 4.4-es fejezet).

5. táblázat: EU-tagállamok, amelyek nem kutatják a lakosságuk nemzeti összetételét népszámlálásokon

Állam	Népszámlálás típusa	Érintett kisebbségek száma ⁴¹
Ausztria	regiszteralapú	5/6
Belgium	regiszteralapú	2 ⁴²
Dánia	regiszteralapú	2/5
Franciaország	gördülő (regiszteralapú, kiegészítve kérdőívekkel egy választott mintán)	8/9
Németország	regiszteralapú, kiegészítve kérdőívekkel egy választott mintán	3/4
Görögország	közvetlen számlálás kérdőívekkel	7/9
Olaszország (kivéve a Trento-Dél-Tirol régiót)	regiszteralapú	10/11
Hollandia	regiszteralapú	1/3
Portugália	közvetlen számlálás kérdőívekkel	1/2 ⁴³
Szlovénia	regiszteralapú	3/4
Svédország	regiszteralapú	2/4

- A következő csoportba három olyan tagállam tartozik, amely kutatja a lakossága nemzetiségi és/vagy nyelvi és/vagy vallási összetételét, viszont a regiszteralapú népszámlálást kiegészítve mindössze egy mintán elvégzett egyedi kérdőíves kutatást alkalmaz.

6. táblázat: EU tagállamok, amelyek lakossági mintán kutatják a lakosság összetételét

Állam	Népszámlálás típusa (legutóbbi) és kérdések	Népszámlálás típusa (következő)	Érintett kisebbségek száma
Finnország	regiszteralapú nyelv	regiszteralapú nyelv	4/6
Litvánia	közvetlen számlálás kérdőívekkel nemzetiség	regiszteralapú nemzetiség nyelv vallás	8/10
Spanyolország	regiszteralapú, kiegészítve kérdőívekkel	regiszteralapú, kiegészítve kérdőívekkel első nyelv	3/6

41 Lásd a részletes adatokat a III. függelék 16-39. táblázataiban. Az első szám az elemzésben érintett kisebbségek számát, a második az állam összes kisebbségének számát mutatja (azaz beleértve például a szintit és a romát). A számok némelyest különböznek a 4.4-es fejezet adataitól, mivel néhány csoportot máshová sorol (például a 4.4-ben a német nyelv Belgiumban vagy az ír nyelv államnyelvnek számítanak, ami de iure igaz, itt viszont kisebbségi nyelvként kezeljük).

42 Ebben a fejezetben a luxemburgi és német nyelvek kisebbséginek számítanak Belgiumban.

43 A spanyolajkúak két különálló nyelvi közösséget alkotnak Portugáliában: miranda de douro-i és a barrancos-i

- Az államok utolsó csoportja továbbra is releváns adatokat gyűjt kérdőíves teljes népszámlálások formájában.

7. táblázat: EU-tagállamok, amelyek a népszámlálásokon kutatják a népességük összetételét

Állam	Népszámlálás típusa	Kérdések típusa			Érintett kisebbségek
		nemzetiség	nyelv	vallás	
Bulgária	közvetlen számlálás kérdőívekkel	nemzeti közösség	anyanyelv	felekezet	8/11
Horvátország	közvetlen számlálás kérdőívekkel	nemzetiség	anyanyelv	vallás	12/14
Csehország	közvetlen számlálás kérdőívekkel	nemzetiség	anyanyelv	vallási meggyőződés	11/12
Észtország	kombinált (regiszteralapú és közvetlen kérdőíves számlálás, a rendelkezésre álló kérdésektől és információktól függően)	nemzetiség	anyanyelv helyi dialektus idegen nyelvek	vallási kötődés	10/12
Magyarország	közvetlen számlálás kérdőívekkel	nemzetiség további nemzetiségek	nyelvek anyanyelv családban és barátokkal használt nyelvek	vallási közösség	11/12
Írország	közvetlen számlálás kérdőívekkel	nemzeti közösség/nemzetiségi származás		vallás	0/1 ⁴⁴
Olaszország (csak a Trento-Dél-Tirol régióra vonatkozóan)	regiszteralapú, kérdőívekkel kiegészítve	nyelvi csoporthoz való tartozás			2 ⁴⁵
Lettország	regiszteralapú	nemzetiség	otthon használt elsődleges nyelv latgali nyelv használata		9/11
Lengyelország	regiszteralapú, kérdőívekkel kiegészítve	nemzetiség további nemzetiség	háztartásban leggyakrabban használt nyelv		11/13
Románia	regiszteralapú, kérdőívekkel kiegészítve	nemzetiségi csoport	anyanyelv	vallás	17/19
Szlovákia	regiszteralapú, kérdőívekkel kiegészítve	nemzetiség további nemzetiség	anyanyelv	vallási meggyőződés	8/10

44 Ebben a fejezetben az ír nyelvet beszélők kisebbségnek számítanak Írországban.

45 Dél-Tirolban a német, az olasz és a ladin számítanak kisebbségi nyelvnek, Trentóban pedig a német (megkülönböztetve a cimber-német és mochenot) és ladin nyelv.

A kisebbségekre és nyelveikre vonatkozó adatok elérhetőségével kapcsolatban az alábbi következtetések vonhatók le az ebben a részben található táblázatokból:

- Az EU-n belüli kisebbségi vonatkozású államok kevesebb mint fele (24-ből 10) gyűjt nyelvi adatokat népszámlálások keretében. Ezek az adatok általában az „etnikai hovatartozás” / „anyanyelv” / „vallás” hármásra vonatkozó információkat tartalmaznak. Így már önmagában ez a tény is azt mutatja, hogy nem tűnik helytállónak más államok döntése, hogy egyáltalán nem gyűjtenek ilyen adatokat, mert az (túl) „érzékeny” lenne, vagy sértené az „adatvédelmi” szabályokat. Az adatok csak akkor érzékenyek, ha azokat valamely kisebbség egy tagja ellen vagy a kisebbség egésze ellen használják fel, hogy kárt okozzanak. Ennek nem szabadna így lennie egy 21. századi uniós tagállam esetében. Ha azonban ilyen aggályok merülnének fel, ezeknek az információknak az összegyűjtése egy népszámlálás keretében, de az anonimitás garantálása mellett történhetne. Dél-Tirol példája a „nyelvi csoportokhoz való hovatartozás” névtelen felmérésével (lásd a 7. fejezetet) azt mutatja, hogy ez megvalósítható.
- Egyes államok (Szlovénia, Svédország) nem tartják megfelelőnek a népszámláláson belüli adatgyűjtés módszerét. El kell azonban mondani, hogy a teljes nyelvhasználati és vallási felmérés megbízhatóbb adatokat kínál, mint bármely becslés vagy mintavétel, és ez különösen igaz, minél kisebb a kisebbség. Ebből a szempontból óvatosan kell értékelni a regiszteralapú népszámlálások irányába mutató jelenlegi tendenciát. Az „etnikai hovatartozás”, az „anyanyelv” vagy a „vallás” tekintetében a regiszterek csak két esetben olyan megbízhatóak, mint a korábban elterjedt kérdőíves felmérés: ha ezek az adatok már részei az értékelt regisztereknek (Észtország), vagy akkora a minta, hogy a vizsgált kisebbségek közül még a legkisebbek számára is reprezentatív. E feltételek közül azonban egyik sem teljesült például az svájci tapasztalatok alapján.⁴⁶
- A lakosság kérdőíves felmérését végző országok szinte mindegyike biztosítja a kérdések megválaszolását az interneten keresztül. Ez nagymértékben megkönnyíti az eljárást, különösen értékelési célból, de biztosítani kell, hogy mindenki meg tudjon birkózni a szükséges technológiával. Ennek fontosságát például az olasz Trentinóban végzett

legutóbbi népszámlálás mutatta be, amikor a Fassa-völgyben a ladinok aránya drámaian, 85%-ról 58%-ra csökkent. A COVID-időszakban a népszámlálás az interneten zajlott, és az idősebb lakosság jó része (ami általában elengedhetetlen a kisebbségek megmaradásához) nem nyilatkozott, mivel technikailag nem tudott.

- Összefoglalva: míg a jelen tanulmányban vizsgált 158 kisebbség közül az EU-ban 99 kisebbségre vonatkozóan állnak rendelkezésre hivatalos, azaz népszámláláson alapuló adatok, a fennmaradó 59 kisebbségről még hiányzik a pontos információ. Ezek azok a kisebbségek, amelyekre vonatkozóan becslésekre kell támaszkodni. Utóbbiak nem kielégítő helyzetén sürgősen javítani kell, mert az empirikus ismeretek előfeltétele bármilyen megalapozott intézkedés meghozatalának, mely a javukra válna.⁴⁷ Magától értetődőnek tekintik, hogy az adatokat arra használják fel, hogy ne kárt okozzanak, hanem ösztönözzék őket, a kisebbségi nyelveket és beszélőiket.
- Az ideális megoldás az lenne, ha az „etnikai hovatartozást” és a „nyelvet” külön vizsgálnák, és a nyelvet tovább differenciálnák az „anyanyelv”, „a mindennapi életben leginkább használt nyelv” és „további (idegen) nyelvtudás” megkülönböztetése szempontjából. Fontos a saját kompetenciáink/képességeink meghatározása a kisebbségi nyelvben és/vagy az idegen nyelvekben (mint például Montenegróban vagy az Egyesült Királyságban). Szintén hasznos különbséget tenni a standard nyelvi képességek és a helyi változatosságbeli kompetenciák között.
- Az EU-tagállamok az adatgyűjtés során eltérő terminológiát alkalmaznak, és különböző (típusú) kérdéseket alkalmaznak felméréseikhez. Bár bizonyos esetekben nem okoz kényelmetlenséget, ha minden állam a saját terminológiáját használja az etnikai hovatartozással kapcsolatban, ez már a nyelvekkel kapcsolatos információkra nem vonatkozik. Az eltérő terminológia összehasonlíthatatlan adatokat eredményez (az „anyanyelv” lehet,

⁴⁶ Vö. Coray (2017) a rétorománok megszámlálásának problémáiról Svájcban, amióta a számlálás módszere regiszteralapúra változott minta alapú interjúkkal kiegészítve.

⁴⁷ Ha további alátámasztásra lenne szükség: minden tudomány alapjai az empirikus adatok. A szociális struktúrába való bármilyen beavatkozásnak is empirikus adatokon kell alapulnia. Valóban az iskolaelhagyások, szegénység, népességcsökkenés, klímaváltozás leküzdésére irányuló intézkedések (csak hogy néhányat említsünk az Európában leginkább aktuális ügyekből) mindig az érintettek számára vonatkozó megelőző kutatások alapján kerülnek bevezetésre. A kisebbségi nyelvek támogatását szolgáló intézkedéseknél sem szabadna máshogy lennie.

de nem azonos a „főnyelvvél” és/vagy a „általában használt nyelvvél”).

Következtetésként leszögezhetjük, hogy nagyon kívánatos lenne a népesség nyelvi összetételére vonatkozó, valamennyi EU-tagállamra kiterjedő egységes felmérési minta, szabványosított formában.

Erre a népszámlálások keretében hatékonyan kerülhet sor, mert ez a kontextus garantálja a szükséges lefedettséget.⁴⁸ A nyelvhasználattal kapcsolatos kérdésekben lehetővé kell tenni, hogy különbséget tegyenek a különböző kontextusok és az önértékelési kompetenciák között. Nyilvánvaló, hogy a polgárok nyelvtudásának áttekintése rendkívül hasznos információ az összes állam oktatással kapcsolatos tevékenységéhez, beleértve a kisebbségi nyelvekre vonatkozó politikákat is.

A második következtetés az, hogy hasznos lehet egy központi európai ügynökség létrehozása, amelynek feladata a kisebbségekkel kapcsolatos információk gyűjtése, és elérhetővé tétele különösen a politikai döntéshozók, reprezentatív kisebbségi szövetségek és a különböző tudományágak tudósai számára.

Egy esetleges Európai Nyelvi Ügynökség a nyelvekért és a kulturális sokszínűségért felelős uniós biztos felelősségi körébe kerülhet. Az Ügynökség tartalmazhat egy szekciót (vagy Obszervatóriumot/Megfigyelőhelyet), amely különös hangsúlyt fektet a kisebbségi nyelvekre.⁴⁹ A megbízható és összehasonlítható adatok gyűjtése pontos képet adna a helyzetről, és megfelelő kiindulási alapot biztosítana bármely vizsgálat kezdeményezéséhez, végrehajtásához és értékeléséhez.

5.2. Számszerű bizonyítékok

A III. mellékletben megkíséreljük szemléltetni azokat a tendenciákat, amelyek a rendelkezésre álló adatokból kirajzolódnak a kisebbségek helyzeté-

⁴⁸ Ez az állítás annak figyelembevételével is igaz, ha feltételezzük, hogy a 21. században Európában egy kisebbség és annak tagjai pusztán a méretük meghatározása miatt nem szenvedhet semmilyen hátrányt.

⁴⁹ A nyelvoktatás témáját már részben kezeli az Európa Tanács alá tartozó Európai Modern Nyelvek Központja. Viszont, ha megvizsgáljuk a központ tevékenységét (<https://www.ecml.at/Home/tabid/59/language/en-GB/Default.aspx>), láthatjuk, hogy a kisebbségi nyelvekkel csak marginálisan foglalkozik, ezért a központ létezése nem teszi feleslegessé az Európai Nyelvi Ügynökség ter-
vét.

nek alakulására vonatkozóan az Európai Unióban az utóbbi három évtized alatt (kb. 1991-től kb. 2011-ig). A berlini fal leomlása – amely 1989-ben történt – az európai kisebbségek kérdése szempontjából is korszakalkotó esemény.

A mellékletben bemutatott adatok ahhoz a fő és meglehetősen nyugtalanító következtetéshez vezetnek, hogy az EU-ban sok kisebbség lélekszáma csökkent. Ugyanezt kell feltételezni az adott kisebbségi nyelvek ismeretéről is. Úgy tűnik tehát, hogy nemcsak a gleccserek, hanem az európai kisebbségek és nyelveik is elolvadnak.

A számadatokat részletesen elemezve úgy tűnik, hogy – leszámítva annak a 18 kisebbségnek a méretét, ahol nem állnak rendelkezésre megbízható adatok az elmúlt 30 év fejlődéséről (lényegében az ausztriai, németországi és görögországi kisebbségek) – 82 kisebbségnek a létszáma csökkent, ill. 37-é nőtt. Az eredmény megdöbbentő: ha az EU-ban a kisebbségi népcsoportok több mint kétharmada zsugorodott, ez az Unió nyelvi és kulturális sokszínűsége megőrzésének lélekharangjaként szól. Ez a szám önmagában is mutatja, hogy sürgősen szükség van a kisebbségi nyelvekre vonatkozó nyelvmegőrző és nyelvtámogató intézkedésekre.

A legélesebb változás a mai gyermekgenerációban megy végbe. Megfelelő intézkedések nélkül ez a változás elkerülhetetlenül sok kisebbség teljes nyelv váltásához vezet. Példaként szolgálhat sokak számára az arbereshről (albán nyelv Dél-Olaszországban) közzétett közelmúltbeli tanulmány, amely a három jelenlegi generáció (nagy szülők/szülők/gyerekek) nyelvi kompetenciáit elemezte, és megállapította, hogy az arbereshi nyelvtudás a nagyszülők generációjában mért 85%-ról az unokák nemzedékében mért 8%-ra. Ebből a tényből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy: „ez (= a nyelv váltás az albánról az olaszra) gyorsan történik, s ez történik most is”.⁵⁰ Ez a következtetés kétségtelenül érvényes sok más európai kisebbségi nyelvre is. Másrészt megállapítható az is, hogy egyes kisebbségek száma az EU-ban nem változott érdemben, sőt esetenként nőtt is. Az alábbiakban felsoroljuk a legjelentősebb eseteket (az 5 000 főnél nagyobb nyelvi kisebbségeket vesszük figyelembe):

- albánok Horvátországban
- baszkok Spanyolországban
- bolgárok Magyarországon
- katalánok Olaszországban és Spanyolországban (beleértve a valenciaiakat),
- horvátok Magyarországon
- feröeriek Dániában

⁵⁰ Cane (2022), 225; 235 (dólt betűvel az eredetiben)

- finnek Svédországban⁵¹
- frízek Hollandiában
- galíciaiak Spanyolországban
- németek Belgiumban, Magyarországon, Olaszországban (Dél-Tirolra korlátozva)
- ladinok Olaszországban (Trentino-Dél-Tirol régióra korlátozva)
- kasubok Lengyelországban
- litvánok Lengyelországban
- okcitánok (aranai), Spanyolországban
- lengyelek Magyarországon
- románok Magyarországon
- oroszok Csehországban
- szerbek Magyarországon
- szlovákok Magyarországon
- svédek Finnországban (csak az Åland-szigetekre korlátozódik)
- ukránok/ruszinok Csehországban, Magyarországon, Lengyelországban és Szlovákiában.

Legalábbis az említett esetek egy részében (különösen a horvátországi albánok, a csehországi, finnországi és lengyelországi oroszok; ukránok/ruszinok Csehországban, Magyarországon, Lengyelországban és Szlovákiában) az általános vélemény szerint a növekedés nem az őshonos kisebbség növekedésének, hanem az azonos nyelvű bevándorlóknak köszönhető. Empirikus bizonyíték arra vonatkozóan nincs vagy alig akad, hogy a társnemzeti államból érkező bevándorlás milyen mértékben hat pozitívan egy helyi őshonos kisebbségre.

A pozitív hatás feltétele az, hogy minden érintett használjon egy standard nyelvet. Ha a társnemzeti bevándorlók és az őshonos kisebbségek nem használnak közös standard nyelvet, a kommunikáció közöttük főszabály szerint a fogadó állam nyelvén zajlik, ami természetesen nem járul hozzá a kisebbségi nyelv erősítéséhez. A kifejezetten a kis lélekszámú kisebbségek esetében a társnemzeti bevándorlóknak hajlandóságot kell mutatniuk a helyi kulturális és társadalmi feltételekhez való alkalmazkodásra annak érdekében, hogy az adott kisebbség számára előnyök legyenek. Tekintettel azonban a jelenlegi uniós tagállamokban a migráció általános mértékére, elengedhetetlen, hogy a kisebbségi területeken élő migránsok lehetőséget kapjanak a (kisebbségi) nyelvi és kulturális integrációra.

Összegezve: vannak olyan bizonyítékok, amelyek azt igazolják, hogy a kisebbségek létszámcsökkenése

⁵¹ Csak az irodalmi finnt beszélők mutatnak némi növekedést, a Torne-völgyiek viszont, akik a finn helyi dialektusát beszélik (meänkieli nyelv), fogyatkoznak.

nem „természet törvény”. Ezért különös érdeklődés övezi azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tették egyes kisebbségek pozitív fejlődését.

5.3. A kisebbségi nyelvhasználat extralingvisztikai feltételei

Nyilvánvaló, hogy egy kisebbségi nyelv helyzete nyelven kívüli tényezőktől (is) függ, amelyek között a jogi keretek kiemelkedő jelentőséggel bírnak. A jogi helyzet hozzávetőleges áttekintése érdekében a Pan/Pfeil⁵² által 2006-ban javasolt besorolást alkalmazzák a kisebbségi vonatkozású EU-tagállamokra az általuk biztosított kisebbségi jogok tekintetében.

A táblázat tizenhárom specifikus jog és azok érvényesülési foka köré szerveződik. A tizenhárom jog a következő:

- 1 = identitás,
- 2 = diszkrimináció tilalma,
- 3 = formális törvényi egyenlőség,
- 4 = esélyegyenlőség,
- 5 = anyanyelvhasználat,
- 6 = anyanyelvi oktatás,
- 7 = egyesülési jog,
- 8 = akadálytalan kapcsolattartás,
- 9 = információ/média,
- 10 = politikai képviselő,
- 11 = autonómia,
- 12 = társdetermináció,
- 13 = kisebbségspecifikus jogvédelem.

Az odaítélés (leegyszerűsítve) három szintje a következő: garantált és megvalósított jog = 2 pont; részben garantált/megvalósított jog = 1 pont; törvény által nem garantált/végrehajtott = 0 pont (az itt leírt helyzetre kell fektetni a hangsúlyt, mivel az 2006-ra vonatkozik). Az 5. és a 6. jogot azért emeltük ki, mert közvetlenül kapcsolódnak a nyelvhasználathoz.

⁵² Vö. Pan, Pfeil (2006), 19. Ez a legújabb rendelkezésre álló áttekintés.

8. táblázat: A kisebbségek szempontjából releváns EU-államok rangsora a biztosított kisebbségi jogok alapján (2006)

Államok		Értékelés (max. = 26)		Jogok												
		Pontok	%	1 = identitás	2 = diszkrimináció tilalma	3 = formális törvényi egyenlőség	4 = esélyegyenlőség	5 = anyanyelvhasználat	6 = anyanyelvi oktatás	7 = egyesülési jog	8 = akadálytalan kapcsolattartás	9 = információ/média	10 = politikai képviselet	11 = autonómia	12 = társdetermináció	13 = kisebbségspecifikus jogvédelem
1.	Belgium	22	85	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	1	1	
	Finnország	22	85	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2	
2.	Dánia	20	77	1	2	2	1	1	1	2	2	2	2	1	1	
	Magyarország	20	77	2	1	2	1	1	1	2	2	1	1	2	2	
3.	Horvátország	19	73	2	2	2	1	1	1	2	2	1	2	1	0	
	Spanyolország	19	73	2	2	2	1	1	1	2	2	2	0	2	1	
4.	Olaszország	18	69	2	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1	0	
	Írország	18	69	2	1	2	1	2	2	2	2	2	0	0	1	
5.	Litvánia	17	65	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	0	
	Svédország	17	65	2	2	2	1	1	1	2	2	1	0	1	1	
6.	Németország	16	61	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	0	0	
	Ausztria	16	61	2	2	2	1	1	1	2	2	1	0	0	1	
	Szlovénia	16	61	1	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	0	
7.	Észtország	15	58	1	2	2	1	1	1	1	2	1	0	1	1	
	Hollandia	15	58	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	0	0	
	Lengyelország	15	58	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	0	0	
	Szlovákia	15	58	2	2	2	1	1	1	2	2	1	0	0	0	
8.	Csehország	14	54	2	1	2	1	1	1	2	2	1	0	0	0	
9.	Románia	13	50	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	0	0	
10.	Bulgária	11	42	1	1	1	0	1	1	1	2	1	1	0	0	
	Lettország	11	42	1	1	1	1	0	1	2	2	1	0	0	0	
11.	Portugália	10	38	1	2	2	0	1	1	1	2	0	0	0	0	
12.	Franciaország	8	31	0	1	1	0	1	1	1	2	1	0	0	0	
13.	Görögország	4	15	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	
24 állam átlaga		15,46	59,38													

Belgium

Belgium két figyelembe vett kisebbsége, a német anyanyelvűek és a luxemburgiak közül az első létszáma nőtt, míg a másodiké csökkent. Az egyik ok minden bizonnyal a két közösség eltérő státuszához köthető: a luxemburgi kisebbség Ó-Belgiumban él (alapítása óta a Belga Királyság része) és luxemburgiul (letzeburgul) beszél, amely egészen a létrejöttéig nyelvjárási státusszal rendelkezett. Luxemburg nemzeti nyelvét emelése 1984-ben történt. Hivatalosan a francia nyelvterület része.⁵³ A német kisebbség viszont Új-Belgiumban él, amely csak 1919-ben vált Belgium részévé, a német standard nyelvet használja, és saját nyelvi területtel rendelkezik. A belgiumi német ajkú kisebbség helyzete a kisebbség és nyelve megőrzése szempontjából kedvezőnek tekinthető.

Finnország

Finnország négy kisebbsége közül három gyarapodott, egy pedig csökkent. Egyikük, a tatárok növekedése becsléseken alapul, és olyan minimális, hogy nem tekinthető számottevőnek.

A számik a rendelkezésre álló adatok szerint is minimálisan növekedtek. Az egyetlen kisebbség, amely kimutathatóan és folyamatosan nőtt, az orosz. Ebben az esetben azonban a növekedés nagyrészt az orosz bevándorlók⁵⁴ honosításának köszönhető, ezért a mi kontextusunkban nem reprezentatív. Végül a svédek száma az 1940-es évek óta lassan, de folyamatosan csökkent (bár az elmúlt években bizonyos elmozdulásra utaló jelek vannak). Az elmúlt évtizedekben ez különösen a kivándorlásnak volt köszönhető.⁵⁵ A kivétel továbbra is az Åland-szigetek, ahol a svéd ajkú lakosság folyamatosan növekszik. A svéd ajkú kisebbség helyzete az autonóm Åland-szigeteken kedvezőnek tekinthető a kisebbség és nyelve fenntartása szempontjából.

Dánia

A III. mellékletben szereplő négy dániai kisebbség közül három nőtt, ha feltételezhető, hogy Grönland és a Feröer-szigetek lakosságának enyhe növekedése az őslakos közösségnek köszönhető, nem pedig teljesen a bevándorlásnak. Földrajzi elhelyezkedésük fényében

53 A luxemburgi nyelvet a francia nyelvi közösség hivatalosan is elismeri (<https://www.refworld.org/reference/countryrep/mrgi/2011/en/65197>). Mivel a luxemburgi nyelv moselfranki nyelvjárásnak számít, Belgium ezt a kisebbséget a német nyelvű közösségének részeként kezeli.

54 Pan, Pfeil, Videsott (2018), 111. 4-es szám

55 Potinkara (2022)

azonban – az Åland-szigetekkel ellentétben – egészen különleges esetek. A német kisebbségről már nincsenek pontos adatok. A környék német iskoláiban a tanulók száma folyamatosan növekszik, de úgy tűnik, hogy ez inkább a Német Szövetségi Köztársaságból érkező németek beáramlásának tudható be, mint a helyi kisebbségnek mint olyannak.⁵⁶ Úgy tűnik, a német kisebbség már nem hajlamos túlnyomóan a német nyelv és kultúra alapján meghatározni magát, hanem regionálisan, azaz elsősorban a földrajzi identitáson keresztül definiálja magát.⁵⁷ Mindazonáltal a dániai német kisebbség általános feltételei a kisebbség és nyelve számára kedvezők maradtak.⁵⁸

Magyarország

A magyarországi helyzet nagyon biztatónak tűnik. Ha az 1990 és 2010 közötti adatokat összevetjük, akkor tizenegy kisebbségből tíz gyarapodott (néha jelentősen).⁵⁹ Lehetséges, hogy ez az elmúlt két évtizedben a magyarországi kisebbségeknek biztosított jogok következménye is.⁶⁰ A „nemzeti önkormányzatok” rendszere tehát a kisebbségek és nyelveik számára kedvezőnek tekinthető.

Horvátország

A tanulmányban figyelembe vett tizenkét horvátországi kisebbség közül tíznek a létszáma csökkent. Horvátország tehát példa arra, hogy a viszonylag jól fejlett kisebbségi jogok önmagukban sem elegendők az olyan strukturális problémák ellensúlyozására, mint például az általános népességfogyás. Nyilvánvaló, hogy Horvátország és a volt Jugoszlávia többi országa esetében a kisebbségek lélekszámának csökkenése az 1991-2001-es jugoszláv háborúk következménye is. Sok esetben a kisebbségeket jobban érintik az ilyen strukturális feltételek, mint a többségi lakosságot (Horvátország: általános népességfogyás 1991-2011: 10,4%; kisebbségi népesség csökkenése: 56,8%). A lista másik végén Bulgária, Lettország, Portugália, Franciaország és Görögország található.

56 Kühl (2023)

57 Kühl (2023)

58 https://www.coe.int/de/web/portal/news-2017/-/asset_publisher/StEVosr24HJ2/content/the-situation-of-german-minority-in-denmark-rather-satisfactory-but-media-presence-and-general-awareness-need-to-be-improved?inheritRedirect=false&desktop=false%20

59 Vö. Tóth, Vékás (2014).

60 <https://www.ajbh.hu/web/njbh-en/minorities-in-hungary>

Bulgária

A hét vizsgált bulgáriai kisebbség közül, amelyek fejlődéséről az elmúlt évtizedekben adatok állnak rendelkezésre, mind a hét lélekszáma csökkent.

Lettország

Lettország esetében kilenc kisebbség fejlődése követhető nyomon. Közülük nyolcnak a létszáma csökkent. Az egyetlen kivétel a legkisebb kisebbséget, a líveket érinti, de ez olyan kis léptékű (1989-ben 135 főről 2011-re 250 főre), ami nem annyira jelentős.

Portugália

Mindkét portugál nyelvi kisebbség, a Mirandae de Duro-i és a Barrancos-i nyelvűek (egyértelműen) csökkenő tendenciát mutatnak.⁶¹

Franciaország

A kilenc vizsgált franciaországi kisebbség közül mind a kilenc lélekszáma csökkent. Az egyetlen reménysugár az, hogy a Korzikán végzett legutóbbi átfogó szociolingvisztikai felmérés azt mutatja, hogy a stabilizáció elkezdődött. A felmérés igazgatója, Sébastien Quenot így nyilatkozott a felmérésről: „A kompetenciák és a használat az életkor szerint csökken, kivéve a 18-24 éveseket, akiknél enyhe felfutás figyelhető meg. Emellett erős a vágy a korzikai nyelv használatára, amelyen a lakosság 90%-a osztozik, és akik kétnyelvű társadalmat szeretnének látni.”⁶²

Görögország

A kilenc görögországi kisebbség adatai annyira eltérők és megbízhatatlanok, hogy nem lehet következtetéseket levonni. Ez egy olyan általános helyzet tünete, amely a kisebbségi csoportok esetében semmiképpen sem minősíthető pozitívnak.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a speciális jogi keret szükséges, de nem elégséges feltétele a kisebbségek és nyelveik pozitív alakulásának. Ahol nincs speciális jogi keret, ott a tendencia – már amennyire megbízható információk állnak rendelkezésre – mindig negatív. Ahol viszont speciális jogi keret van érvényben, ott a pozitív fejlemények lényeges eleme adott, bár ez önmagában nem elegendő, és más elemeknek kell kísérniük (vö. lent 5.4. fejezet). Ez a következtetés, amely triviálisan hangzik, természetesen nem új, de itt támasztják alá először empirikus adatok.

61 A két kisebbség helyzetéről a legfrissebb képet Banza (2020) és Bárbo Alves (2020) adja.

62 Di Meglio (2021), 99-100.

5.4. Kisebbségi nyelvhasználat nyelven belüli feltételei: nyelvi infrastruktúra

A kisebbségi nyelvek használatának egyik fontos nyelven belüli feltétele a megfelelő nyelvi infrastruktúra elérhetősége: szótárak, nyelvtankönyvek, szakterminológia stb. A nyelvi infrastruktúra megfelelősége meghatározásának egyik módja a nyelvi „kidolgozottság” meghatározása. Lineáris összefüggés szerinti nyelv: minél nagyobb a kidolgozottsága, annál kiterjedtebb a nyelvi infrastruktúra. Egy nyelv „kidolgozottsági fokának” meghatározására Heinz Kloss⁶³ által jól ismert sémát alkalmazták, amely szerint egy nyelvi változat kidolgozottságának foka nagyjából meghatározható a determinánsban való használata alapján. A területi kiválasztás fajtájának használata fokozatos bővítésének folyamata, általában a négyzetből a szomszédos négyzetek felé való kidolgozásnak (Ausbau) nevezzük. Következésképpen azokat a fajtákat, amelyek közösségi célzott tevékenységet hajtanak végre a séma mezőinek kitöltésére – nem mindig minden fajtánál azonos sorrendben – (de általában a köztes mezőkben megállva⁶⁴), Ausbausprache-knek (terjeszkedő beszélnyelv) nevezzük.

63 Kloss (1967,1976). Vö. szintén Goebel (1989).

64 Különösen a 9-es mezőbe ritkán próbálkozhat nyelv eljutni, tekintve az angol abszolút elsőprő dominanciáját ezen a területen, még az ún. hochsprachen nyelvekkel szemben is.

2. ábra: A nyelvi kidolgozottság különböző szintjei
Kloss (1976) szerint

F = egyetemi szint (szakirodalom: szakszövegek minden kutatási területen) (Forscherprosa)	⑦	⑧	⑨
G = középiszkolai szint (specifikus irodalom) (gehobene Schulstufe)	④	⑤	⑥
V = általános iskolai szint (általános irodalmi nyelv) (Volkschulstufe)	①	②	③
	E = a közösséghez kapcsolódó egyedi ügyek (Eigenbezogene Themen)	K = minden más humán terület (kulturkundliche Fächer)	N = természettudományok és technológia (naturwissenschaftliche Fächer)

Egy hivatalos európai államnyelv esetében a „kilenc” kidolgozottsági rétegről (azaz a foglalkoztatás mind a kilenc területére kiterjedő) beszélhetünk, annak ellenére, hogy a (szaknyelvi) területet ma már világszerte az angol uralja. A nem teljesen szabványosított kisebbségi nyelvek esetében is megkísérelték az osztályozást. Nyilvánvaló, hogy ezek a durva jelzések csak arra szolgálnak, hogy bepillantást nyerjünk abba, lehetséges-e az 5.2. fejezetben felsorolt pozitív evolúciójú összes kisebbségre érvényes tendenciát megállapítani vagy sem.

A pozitív evolúciójú kisebbségek (lásd 5.2. fejezet) közül teljesen szabványosított nyelvet használnak (kidolgozottság terén): az albánok Horvátországban; a magyarországi bolgárok, horvátok, lengyelek, románok és szlovákok; a katalánok (valenciaiakat is beleértve) Spanyolországban és Olaszországban⁶⁵, a finnek

⁶⁵ Az algherói katalán írásforma alapvetően a standard katalánon alapszik, néhány helyi formával módosítva.

Svédországban; a németek Belgiumban, Magyarországon, Olaszországban (Dél-Tirolra korlátozva); a litvánok Lengyelországban; az oroszok Csehországban, Finnországban, Lengyelországban; magyarországi szerbek; a svédek Finnországban; az ukránok/ruszinok Csehországban, Magyarországon, Lengyelországban és Szlovákiában

Pozitív evolúciójú kisebbségek (lásd 5.2. fejezet) a szinte teljesen szabványosított nyelvet használva (kidolgozottság): a baszkok Spanyolországban; a feröeriek Dániában; a frízek Hollandiában; a galíciaiak Spanyolországban. Pozitív evolúciójú kisebbségek (lásd 5.2. fejezet), amelyek a magasabb kidolgozottság felé tartó nyelvet használnak (kidolgozottság foka): a kasubok Lengyelországban; a ladinok Olaszországban (Trentino-Dél-Tirol régióra korlátozódik); az okcitánok (aranai) Spanyolországban.

E fejezet bizonyítékai nem is lehetnének egyértelműbbek: a teljesen kidolgozott standard nyelv jelenléte a kisebbségi nyelv fenntartásának és növekedésének igen hatékony feltétele. Az 5.2. fejezetben felsorolt 29, gyarapodó kisebbségre vonatkozó példa közül 22-nek (76%) van szabványosított nyelve. A nem szabványosított változatot használó kisebbség növekedése nagy léptékben egyedi, inkább ritka. A rendelkezésre álló adatok szerint az EU-n belül nem növekszik olyan kisebbség, amelynek nyelve ne rendelkezne legalább valamilyen szintű szabványos kidolgozottsággal.

5.5. A kisebbségi nyelvek elsajátítása

Ebben a pontban az elemzés azokra a kisebbségekre korlátozódik, amelyek növekedése endemikus, és nem elsősorban a társnemzetiek bevándorlása miatt. Nagyon durván osztályozzák a kisebbségi nyelv kötelező oktatásban való jelenléte szerint: az „igen” azt jelenti, hogy a tantárgy kötelező a kisebbségi terület iskoláiban, a „van, de nem kötelező” azt jelenti, hogy a tanulóknak kifejezetten be kell iratkozni a tanórákon való részvételre.⁶⁶

Igen: a baszk Spanyolországban; a katalán Spanyolországban; a német Belgiumban; a feröeri Dániában; a fríz Hollandiában; a galíciai Spanyolországban; a ladin Olaszországban (Trentino-Dél-Tirol régióra korlátozódik); a litván Lengyelországban; az okcitán (aranai) Spanyolországban; a svéd Finnországban.

⁶⁶ Részletesebb betekintésért lásd a *Regionális Doszsiék sorozatot, amely a legtöbb kisebbségi nyelven rendelkezésre áll: <https://www.mercator-research.eu/en/regional-dossiers/>*

Jelen van, de nem kötelező: Magyarországon a bolgár; a katalán Olaszországban; a horvát Magyarországon; a német Magyarországon; a kasub Lengyelországban; a lengyel Magyarországon; a román Magyarországon; Magyarországon a szerb; a szlovák Magyarországon.

Lehetséges, de csak igény esetén kínálják: a finn Svédországban.

A számok azt mutatják, hogy jobban járnak azok a kisebbségek, akiknek kötelező iskolai a kisebbségi nyelvű oktatásuk. Ezért az EU-tagállamok oktatáspolitikai céljának kell lennie, hogy az iskolai tanórákon kötelezővé tegye a kisebbségi nyelv tanulását egy kisebbségi területen. A tankötelezettségnek minden kisebbségi területen élő tanulót érintenie kell – függetlenül attól, hogy a kisebbség tagja-e vagy sem –, és elő kell írnia egy minimális óraszámot.⁶⁷ A kisebbségi nyelv kötelező jelenléte az iskolában kiemelten fontos, hiszen a nyelv átadása a családon keresztül önmagában már nem elegendő.⁶⁸

6. AZ EURÓPAI NYELVI SOKSZÍNŰSÉGET TÁMOGATÓ TÖRVÉNYHOZÁS SAROKKÖVEI

6.1. Európa nyelvi sokszínűsége – az uniós keret

Az európai integráció terén az elmúlt két évtizedben elért előrehaladást tekintve anakronisztikusnak tűnik, hogy az EU-nak nincs jogalapja a nyelvi kisebbségeket célzó közvetlen fellépésekhez. Az Európai Bizottság ezt nagyon világossá tette az utóbbi időben, amikor kétszer is elutasította a FÜEN által fejlesztett „Minority SafePack Initiative”-ot.⁶⁹ Ez azt az ambivalens helyzetet tartja fenn, hogy az Unió kisebbségvédelmet követel harmadik országoktól, amit maga nem hajlandó megadni. Ez végül a kisebbségvédelem kettős mércéjéhez vezetett az Unión belül, ami különösen az EU 2004. májusi keleti bővítése után került felszínre, mert az új tagországoknak a csatlakozási tárgyalások megkezdése előtt bizonyos fokú kisebbségvédelmet kellett tanúsítaniuk, viszont ezeket törvényeket egyes régi tagországok, például Franciaország és Görögország nem kívánták sem elismerni, sem megadni.⁷⁰

Mindazonáltal az EU nem tagadhatja meg teljesen a felelősségét ebben a témában. Az EU alapszerződésai „a kulturális, vallási és nyelvi sokszínűség tiszteletben tartását” említik. A tisztelet cselekvést jelent, mert a valakit érő súlyos veszélyek iránti közömbösség nem a tisztelet kifejezésének módja. Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 3. cikke kimondja, hogy az Unió „tiszteletben tartja gazdag kulturális és nyelvi sokszínűségét, és biztosítja Európa kulturális örökségének védelmét és gyarapítását”.⁷¹

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 165. cikkének (2) bekezdése hangsúlyozza, hogy „az Unió fellépésének célja az európai dimenzió fejlesztése az oktatásban, különösen a tagállamok nyelveinek oktatása és terjesztése révén”, teljes mértékben

⁶⁷ Ahol ez a rendszer már fennáll, a kisebbségi nyelv tanóráinak száma legalább kettő, de általában öt.

⁶⁸ Valójában a szociális körülmények, amelyek a nyelvek családon belüli átadását biztosították, javarészt visszafordíthatatlanul eltűntek (Vö. Cane [2022], 229-230, a „gjitoni” példája a dél-olaszországi arberes közösségben).

⁶⁹ https://citizens-initiative.europa.eu/initiatives/details/2017/000004_hu

⁷⁰ Pan (2018a), 323

⁷¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A12008M003>

tiszteletben tartva a kulturális és nyelvi sokszínűséget (EUMSZ 165. cikk (1) bekezdés). Ezenkívül az EU Alapjogi Chartája, amelyet a Lisszaboni Szerződés jogilag kötelező erejűvé tett, tiltja a nyelvi megkülönböztetést (21. cikk), és kötelezi az Uniót a nyelvi sokszínűség tiszteletben tartására (22. cikk).⁷²

2013-ban az Európai Parlament állásfoglalást fogadott el a kihalás által fenyegetett európai nyelvekről és a nyelvi sokszínűségről az Európai Unióban, és felszólította a tagállamokat, hogy fordítsanak nagyobb figyelmet a kihalás által fenyegetett európai nyelvekre, és kötelezzék el magukat az Unió nyelvi és kulturális örökségének és sokszínűségének védelme és előmozdítása mellett.⁷³

2018. február 7-én az Európai Parlament határozatot fogadott el a kisebbségek védelméről és a megkülönböztetés tilalmáról az EU tagállamaiba.⁷⁴ Ez az állásfoglalás arra ösztönzi a tagállamokat, biztosítsák a kisebbségi nyelvhasználathoz való jog tiszteletben tartását, és védelmezzék a nyelvi sokszínűséget az Unión belül. Támogatja a nyelvi jogok tiszteletben tartását azokban a közösségekben, ahol egynél több hivatalos nyelv van, és felszólítja a Bizottságot, hogy erősítse meg a regionális és kisebbségi nyelvek oktatását és használatát. Továbbá az Európai Parlament 2020. december 17-i állásfoglalásában támogatásáról biztosította a Minority SafePack-et, a FÜEN már említett európai polgári kezdeményezését, amelynek célja a nyelvi kisebbségek védelmének javítása.⁷⁵

A szerves EU-szabályozásra várva az EU mindenestre befolyást gyakorolhat tagállamaira, hogy tegyenek intézkedéseket a kisebbségi nyelvek népszerűsítésére.⁷⁶ Ilyen jellegű javaslatokat már eljuttattak például a Védelmi Keretegyezményhez, ami a nemzeti kisebbségek és az európai regionális és kisebbségi nyelvek chartája. Az EU ösztönözheti a tagállamokat ezek ratifikálására és végrehajtására. Végül maga az Európai Parlament fogadta el a Francois Alfonsi⁷⁷ ál-

72 <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/22-cultural-religious-and-linguistic-diversity>

73 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2013-0350_EN.html

74 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0032_EN.html

75 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0370>

76 Az EU jelenleg valami hasonlót tesz a migránsok és szexuális kisebbségek kapcsán <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-refugees- asylum-applicants-and-migrants-european-borders>

77 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0239_EN.html#_section2

tal előterjesztett jelentést a kihalás által fenyegetett európai nyelvekről és a nyelvi sokszínűségről az Európai Unióban, de anélkül, hogy ezt követően bármilyen konkrét intézkedés történt volna.

Konkrét uniós szabályozás hiányában a kisebbségi szervezeteket fel kell hatalmazni arra, hogy könnyebben hozzáférhessenek a meglévő, a kisebbségekkel kapcsolatos ügyek szempontjából jelentős forrásokhoz, például a nyelvek és kultúrák fejlesztését, a foglalkoztatás és a társadalmi integráció elősegítését, a regionalizációt és a határokon átnyúló együttműködést segítő eszközökhöz.⁷⁸

Fontos az EU nyelvi stratégiájának azon célja, hogy minden uniós polgár az anyanyelven kívül két másik nyelv tudásához is megfelelő anyagi támogatást kapjon, mert ez mellesleg a kisebbségi nyelvek tanulását is elősegítheti.⁷⁹ Ezzel párhuzamosan az EU-nak ösztönöznie kell az egyes kisebbségi nyelvek szabványosítására/standardizálására irányuló munkát – ha az még hiányzik – és a kapcsolódó nyelvi infrastruktúra (tankönyvek, nyelvtanok, szótárak, korpuszok stb.) létrehozását. Ez a kisebbségek lehetőségeire szabott finanszírozási programokon keresztül valósítható meg.⁸⁰

A kisebbségeknek sok esetben szakmai segítségre van szükségük ahhoz, hogy olyan uniós programokra pályázhassanak, amelyek nem elsősorban kisebbségvédelmi célokat szolgálnak, de pozitív hatással lehetnek rájuk, például az imént idézettek. Hatásuk elsősorban a gazdasági szférát érinti – ez a szempont a kisebbségek és nyelveik védelmében és népszerűsítésében ugyanolyan fontos szerepet játszik, mint a jogszabályi rendelkezések.

Ezeknek a programoknak az igénybevétele olyan professzionális tudást és gyakorlatot igényel, amelyet csak az EU adminisztrációjának szakértői tudnak nyújtani, de amivel az egyes érdekelt felek nem rendelkezhetnek ilyen gyakorlattal, különösen a kis létszámú kisebbségek esetében, kifejezetten fontos ezen kérelmek benyújtásának megsegítése.⁸¹ A „kisebbségek segítése önmaguk megsegítésében” lehet olyan feladat, amelyet

78 Pan (2018a), 327-331.

79 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/142/language-policy>

80 Ez a követelmény megfelel a Minority SafePack 2.2-es követelményének: a támogatási programok módosuljanak úgy, hogy elérhetőek legyenek kis regionális és kisebbségi közösségek számára is.

81 A nagyobb kisebbségek és régiók felismerték ezt és saját irodákat üzemeltetnek Brüsszelben, hogy képviseljék az érdekeiket.

az EU vállal egy ad hoc uniós ügynökség (például egy Európai Nyelvi Ügynökség, lásd fent a 4. fejezetben) tevékenységi körében, vagy egy másik, már létező uniós ügynökség hatáskörének bővítése által.

6.2. Európa nyelvi sokszínűsége – a nemzeti jogi keretek

A nyelvi kisebbségek védelméről szóló állami jogszabályokat alapvetően három intézkedéstípus befolyásolja:

- a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény és/vagy az Európai Regionális és Kisebbségi Nyelvek Chartájának ratifikálásával vállalt kötelezettségek végrehajtása;
- a megkötött kétoldalú szerződések vagy megállapodások kisebbségekkel kapcsolatos rendelkezéseinek tiszteletben tartása (a kétoldalú dokumentumok általában a kisebbségi fogadó államot és a társnemzeti államot érintik);

- és az „Autonómia Statútum” gyűjtőfogalommal hivatkozható átfogó jogi keretek megadása.

Lényeges különbségek vannak a három hivatkozás között, viszont mind a terjedelmében, mind pedig a tartalom tekintetében a megfelelő végrehajtási intézkedések sikeresek. Ez a siker ismét a kisebbségi tagok összlétszámának és a kisebbségi nyelvet beszélők számának alakulása alapján határozható meg.

6.2.1. A Keretegyezményben előírt intézkedések végrehajtása

A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájával kapcsolatos intézkedések 1992 utániak, amikor a dokumentumot aláírásra megnyitották Strasbourgban. A Charta 1998. március 1-jén lépett hatályba, miután öt állam ratifikálta. A mai napig az Európa Tanács 33 tagállama írta alá a Chartát, és 25 ratifikálta is. Ebből 16 uniós tagállam.

9. táblázat: A kisebbségvédelmi keretegyezmény aláírásának és ratifikálásának dátuma

Állam	Aláírás	Ratifikáció	Hatályba lépés ⁸²
Ausztria	1992/11/05	2001/06/28	2001/10/01
Belgium			
Bulgária			
Horvátország	1997/11/05	1997/11/05	1998/03/01
Ciprus	1992/11/12	2002/08/26	2002/12/01
Csehország	2000/11/09	2006/11/15	2007/03/01
Dánia	1992/11/05	2000/09/08	2001/01/01
Észtország			
Finnország	1992/11/05	1994/11/09	1998/03/01
Franciaország	1999/05/07		
Németország	1992/11/05	1998/09/16	1999/01/01
Görögország			
Magyarország	1992/11/05	1995/04/26	1998/03/01
Írország			
Olaszország	2000/06/27		
Lettország			

⁸² A keretegyezmény által védett kisebbségi nyelvekre alkalmazott intézkedések teljes listáját lásd az egyes államok deklarációjában a következő linken: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=148>

Állam	Aláírás	Ratifikáció	Hatályba lépés ⁸²
Litvánia			
Luxemburg	1992/11/05	2005/06/22	2005/10/01
Málta	1992/11/05		
Hollandia	1992/11/05	1996/05/02	1998/03/01
Lengyelország	2003/05/12	2009/02/12	2009/06/01
Portugália	2021/09/07		
Románia	1995/07/17	2008/01/29	2008/05/01
Szlovákia	2001/02/20	2001/09/05	2002/01/01
Szlovénia	1997/07/03	2000/10/04	2001/01/01
Spanyolország	1992/11/05	2001/04/09	2001/08/01
Svédország	2000/02/09	2000/02/09	2000/06/01

EU-n kívüli államok

Állam	Aláírás	Ratifikáció	Hatályba lépés
Örményország	2001/05/11	2002/01/25	2002/05/01
Azerbajdzsán	2001/12/21		
Bosznia-Hercegovina	2005/09/07	2010/09/21	2011/01/01
Georgia			
Izland	1999/05/07		
Liechtenstein	1992/11/05	1997/11/18	1998/03/01
Monaco			
Montenegró	2005/03/22	2006/02/15	2006/06/01
Észak-Macedónia	1996/07/25		
Norvégia	1992/11/05	1993/11/10	1998/03/01
Moldávia	2002/07/11		
Oroszország ⁸³			
San Marino			
Szerbia	2005/03/22	2006/02/15	2006/06/01
Svájc	1993/10/08	1997/12/23	1998/04/01
Törökország			
Ukrajna	1996/05/02	2005/09/19	2006/01/01
Egyesült Királyság	2000/03/02	2001/03/27	2001/07/01

⁸³ Az Orosz Föderáció 2001. május 10-én írta alá a keretegyezményt, de nem ratifikálta. Ma már nem tagja az Európa Tanácsnak.

A 9-es számú táblázat azt mutatja, hogy a keretegyezmény mint a kisebbségi nyelvek védelmét szolgáló eszköz már nem számít vonzónak, hiszen már több, mint egy évtizede nem volt új ratifikáció (a legutóbbi Bosznia-Hercegovina volt 2010-ben). Mivel az ebben a tanulmányban is bemutatott legfrissebb számszerű adatok (lásd III. Függelék) 2011-ből származnak, a keretegyezmény sikerességére vonatkozó következtetések levonásához meg kell várunk a következő népszámlálásokat – legalább azokban az országokban, ahol zajlik népszámlálás.

6.2.2. Az államközi szerződések kisebbségre vonatkozó rendelkezései

A kisebbségek második csoportjának védelme jogilag az államközi szerződések/megállapodások rendelkezésein alapul.

10. táblázat: EÚ tagállamok kisebbségek védelmére vonatkozó állami rendeletei és egyezményei

Állam	Érintett kisebbségek	Állami rendelet/egyezmény
Ausztria	Szlovén és horvát kisebbség Karintiában, Burgenlandban és Stájerországban	Az Államszerződés 7. cikkelye egy független és demokratikus Ausztria visszaállításáról, 1955. május 15.
Dánia	Dániai német kisebbség	A Bonn-Koppenhágai deklarációk, 1955. március 29.
Finnország	Az Åland-szigetek svéd kisebbsége	A Nemzetek Szövetsége égisze alatt kötött egyezmények, 1921. június 24. és 1923. július 24.
Németország	Németországi dán kisebbség	A Bonn-Koppenhágai deklarációk, 1955. március 29.
	Németországi szorb kisebbség	A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság egyesítéséről szóló egyezmény, 1990. augusztus 31.
Olaszország	A dél-tiroli német kisebbség ⁸⁴	Párizsi egyezmény (Gruber-Degasperi egyezmény), 1946. szeptember 5.

E nemzetközi rendelkezések⁸⁵ végrehajtása különösen az Åland-szigeteki svéd, valamint a dél-tiroli német és ladin kisebbség autonómiájának létrehozását, valamint számos nyelvi és kulturális jog biztosítását eredményezte.

6.2.3. Intézkedések engedélyezése az „autonómiatörvényeken” belül

Végül, ami az autonómia eszközét illeti, a következő 11. táblázat felsorolja az EU-n belül az autonóm státusszal rendelkező területi hatóságokat.⁸⁶

⁸⁴ A Gruber-Degasperi egyezmény csak a német kisebbségről értekezik. A későbbi alakulás, amely a második dél-tiroli autonómia statútum elfogadásához vezetett 1972-ben (lásd 7. fejezet), már magába foglalta az ún. Osztrák-olasz ENSZ deklarációt 1992-ből, amelyben már a ladinok is szerepeltek (Vö. Videsott [2017])

⁸⁵ A nem-EU tagállam Törökország kapcsán említhetnénk még a lausanni egyezményt 1923. július 24-ről, amely 37-44-es cikkelyeiben a nem-muszlim kisebbségek jogait taglalják.

⁸⁶ Pan (2019), 30-32, frissítve.

11. táblázat: Területi autonómiák az EU-ban és az ott élő kisebbségekre vonatkozó kulcsadatok

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- gekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+ (%)	- (%)
EU 28						30 000	100	
Ausztria						38 100	127	
Burgenland	1921	Területi, nem elsőd- legesen kisebbség- védelemre irányul	Burgenlandi horvátok	a)	Nincs megbízható adat, valószínűleg csökken	27 100		90
				b)	Helyi standard			
				c)	Igen, de nem kötelező			
				d)	Lehetséges			
				e)	4			
			Burgenlandi magyarok	a)	Nincs megbízható adat, mindenképp csökken			
				b)	Standard magyar			
				c)	Igen, de nem kötelező			
				d)	Lehetséges			
				e)	9			
Felső- Ausztria	1920	Területi			31 100	104		
Bécs	1922	Területi, nem elsőd- legesen kisebbség- védelemre irányul	Csehek	a)	Nincs megbízható adat, valószínűleg csökken	45 200	151	
				b)	Standard cseh			
				c)	Minimálisan			
				d)	Nem			
				e)	9			
			Szlovákok	a)	Nincs megbízható adat, valószínűleg csökken			
				b)	Standard szlovák			
				c)	Minimálisan			
				d)	Nem			
				e)	9			
Karintia	1920	Területi, nem elsőd- legesen kisebbség- védelemre irányul	Szlovének	a)	Nincs megbízható adat, valószínűleg csökken	32 600	109	
				b)	Standard szlovén			
				c)	Igen, de nem kötelező			
				d)	Lehetséges			
				e)	9			

87 Nem-területi jellegű kisebbségek és államalkotó közösségek nem részei ezen táblázatnak.

88 a = tendencia (a III. függelék adatai alapján); b = használt írott nyelv típusa; c = iskolában tanított kisebbségi nyelv; d = a közigazgatásban használt kisebbségi nyelv; e = a kisebbségi nyelv kidolgozottsági szintje

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- ségekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+ (%)	- (%)
Stájerország	1920	Területi, nem elsőd- legesen kisebbség- védelemre irányul	Szlovének	a)	Nincs megbízható adat, valószínűleg csökken	34 500	115	
				b)	Standard szlovén			
				c)	Igen, de nem kötelező			
				d)	Lehetséges			
				e)	9			
Alsó- Ausztria	1920	Területi				39 000	130	
Salzburg	1920	Területi				45 400	151	
Tirol	1920	Területi				40 900	136	
Vorarlberg	1920	Területi				40 600	135	
Belgium						35 000	116	
Brüsszel	1963/1970	Területi/kul- turális				58 700	196	
Flandria	1963/1970	Területi/kul- turális				35 900	120	
Vallónia	1963/1970	Területi/kul- turális, nem a luxemburgi kisebbség védelemére irányul	Luxembur- giak	a)	Csökken	25 300		84
				b)	A luxemburgit nem használják			
				c)	Nem			
				d)	Nem			
				e)	3			
Keleti kantonok (DG)	1963/1970	Területi/ kulturális, elsődlegesen kisebbség- védelemre irányul	Németek	a)	Növekszik	28 480		95
				b)	Standard német			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	9			
Dánia						38 400	128	
Feröer- szigetek	1948	Területi, elsődlegesen kisebbség- védelemre irányul	Feröeri	a)	Növekszik	29 488		98
				b)	Standard feröeri			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	7			
Grönland (nem az EÚ része)	1979/2009	Területi, elsődlegesen kisebbség- védelemre irányul	Inuit (nyu- gat-grönlan- diak)	a)	Stabil	32 657	109	
				b)	Standard nyugat-grön- landi (kalaallisut)			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	5			

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- gekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+ (%)	- (%)
			Ivi (kelet- grönlandiak)	a)	Stabil			
				b)	Kelet-grönlandi (tunu- miit oraasiat) alig írott			
				c)	Nem			
				d)	Nem			
				e)	1			
Finnország						32 700	109	
Åland- szigetek	1921	Területi, elsődlegesen kisebbség- védelemre irányul	Svédek	a)	Növekszik	37 900	126	
				b)	Standard svéd			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	9			
Franciaország						31 200	104	
Korzika	2018	Területi, nem elsőd- legesen kisebbség- védelemre irányul	Korzikaiak	a)	Csökken/stabil	25 100		84
				b)	Korzikai (polinom standard)			
				c)	Minimális			
				d)	Nem			
				e)	5			
Németország						37 100	124	
Baden- Württemberg	1952	Területi				42 300	141	
Bajorország	1949	Területi				43 200	144	
Berlin	1949/1990	Területi				35 500	118	
Brandenburg	1990	Területi, nem kisebbség- védelemre irányul	Alsószorbok	a)	Csökken	26 000		87
				b)	Standard alsószorb			
				c)	Igen, a kétnyelvű isko- lákbán			
				d)	Lehetséges			
				e)	4			
Bréma	1949	Területi				46 500	155	
Hamburg	1949	Területi				60 600	202	
Hessen	1949	Területi				42 100	140	
Mecklenburg- Elő-Pomeránia	1990	Területi				25 000		83

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- ségekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+ (%)	- (%)
Alsó- Szászország	1949	Területi, nem kisebbségvédelem- re irányul	Keleti frízek	a)	Csökken	34 100	114	
				b)	Létezik standard keleti fríz nyelv, de a használata erősen korlátozott			
				c)	Minimális			
				d)	Nem			
				e)	2			
Észak-Rajna- Vesztfália	1949	Területi			36 300	121		
Rajna-vidék- Pfalz	1949	Területi			33 400	111		
Saar-vidék	1957	Területi			33 300	111		
Szászország	1990	Területi, nem kisebbségvédelem- re irányul	Felsőszorbok	a)	Csökkenő tendenciát mutat	28 000		93
				b)	Standard felsőszorb			
				c)	Igen, kétnyelvű iskolákban			
				d)	Lehetséges			
				e)	5			
Szász-Anhalt	1990	Területi			25 600		85	
Schleswig- Holstein	1949	Területi, nem kisebbségvédelem- re irányul	Dán	a)	Stabil	30 400	101	
				b)	Standard dán			
				c)	Kötelező a dán iskolákban			
				d)	Lehetséges			
				e)	9			
			Északi frízek	a)	Csökken			
				b)	Helyi változatok			
				c)	Minimális			
				d)	Lehetséges			
e)	3							
Tübingia	1990	Területi			27 000		90	
Olaszország						28 900		96
Aosta völgy	1948	Területi, eredetileg nem kisebbségvédelemre irányult	Frankofónok ⁸⁹	a)	Csökkenő	35 700	119	
				b)	Standard francia			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	9			

89 A mutató a francia nyelvre utal. Erre a nyelvre magas változatosság jellemző, míg a beszélt nyelv a frankoprovanszál nyelv. Ez a diglossikus szituáció változóban van a francia nyelv eltűnésével, de a frankoprovanszáli nem tudja átvenni a szerepét. Ez az együttállás problémát jelent az Aosta-völgy nyelvének megőrzésében.

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- ségekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+	-
							(%)	(%)-
			Walser német	a)	Csökkenő			
				b)	A walser szinte nem létezik írásban			
				c)	Egyedi projekteken kívül nem használatos			
				d)	Gyakorlatilag nem használatos			
				e)	1			
Bolzano autonóm tartomány	1948/1972	Területi/ kulturális, kisebbség- védelemre irányul	Németek (dél-tiroliak)	a)	Növekszik	42 900	143	
				b)	Standard német			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	9			
			Ladinok	a)	Növekszik			
				b)	Helyi völgyek szerinti standard			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	5			
Trento autonóm tartomány	1948/1972	Területi, kisebbség- védelemre is irányul	Ladinok a Fassa-völgy- ben	a)	Stabil	36 600	122	
				b)	Helyi völgyek szerinti standard			
				c)	Kötelező			
				d)	Igen			
				e)	4			
			Mocheno német	a)	Csökkenő			
				b)	A mocheno szinte nem létezik írásban			
				c)	Minimális			
				d)	Lehetséges, de a gyakorlatban nem használatos			
				e)	2			
			Cimbriai németek	a)	Csökken			
				b)	A cimber-német szinte nem létezik írásban			
				c)	Minimális			
				d)	Lehetséges, de a gyakorlatban nem használatos			
				e)	2			

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- ségekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+ (%)	- (%)
Friuli- Venezia- Giulia	1963	Területi, kisebbség- védelemre is irányul	Friuliak	a)	Csökken	31 400	104	
				b)	Standard friuli			
				c)	Igen, de nem kötelező			
				d)	Igen			
				e)	6			
			Szlovének	a)	Stabil			
				b)	Standard szlovén (kivé- ve a Resia-völgyet)			
				c)	Igen, de nem kötelező			
				d)	Igen			
				e)	9			
			Németek	a)	Csökken			
				b)	Helyi változatok			
				c)	Minimális			
				d)	Lehetséges, de a gya- korlatban nem haszná- latos			
				e)	2			
Szicília	1946	Területi, nem kisebbség- védelemre irányult	Albánok (a nyelv még három ön- kormányzat- ban élő)	a)	Csökken	17 700		59
				b)	Helyi változatok			
				c)	Egyedi projekteken kívül nem használatos			
				d)	Nem			
				e)	4			
Szardínia	1948	Területi, ere- detileg nem kisebbség- védelemre irányult	Szardíniaiak	a)	Csökken			
				b)	Standard szardíniai és helyi változatok			
				c)	Minimális			
				d)	Lehetséges			
				e)	5			
			Katalánok algheroban	a)	Stabil			
				b)	A standard katalánhoz közeli helyi változat			
				c)	Lehetséges a kétnyelvű iskolákban			
				d)	Lehetséges			
				e)	9 ⁹⁰			
Portugália						23 000		77
Azori szigetek	1976	Területi				20 500		68

90 Bár 2003-ban meghatároztak egy helyi standardot az algheroi katalánra, a nyelvhasználat vizsgálatánál a standard katalán marad a hivatkozási alap.

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷		A térségben élő kisebbsé- ségekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+ (%)	- (%)
Madeira	1976	Területi				22 000		73
Spanyolország						27 600		92
Galícia	1978	Területi, kisebbség- védelemre is irányul	Galíciaiak	a)	Stabil	24 700		82
				b)	Standard galíciai			
				c)	Igen			
				d)	Igen			
				e)	7			
Asztúria	1978	Területi				24 500		82
Kantábria	1978	Területi				25 000		83
Baszkföld	1978	Területi, kisebbség- védelemre is irányul	Baszkok	a)	Stabil/növekszik	36 300	121	
				b)	Standard baszk			
				c)	Igen			
				d)	Igen			
				e)	7			
Navarra	1978	Területi, kisebbség- védelemre is irányul				34 000	113	
La Rioja	1978	Területi				28 800		96
Aragónia	1978	Területi				30 400	101	
Kasztília és León	1978	Területi				25 800		86
Kasztília-La Mancha	1978	Területi				21 800		73
Extrema- dura	1978	Területi				19 300		64
Katalónia	1978	Területi, kisebbség- védelemre is irányul	Okcitanok (arániak)	a)	Stabil/csökken	33 100	110	
				b)	Az okcitan helyi válto- zata			
				c)	Igen			
				d)	Igen			
				e)	5			
			Katalánok	a)	Növekszik			
				b)	Standard katalán			
				c)	Igen			
				d)	Igen			
				e)	9			
Valencia	1978	Területi, kisebbség- védelemre is irányul				24 300		81
Baleár- szigetek	1978					28 900		96

Államok/ Területi autonómiák	Autonómia (a jelenlegi államban) megadva ekkor	Autonómia elsődleges célja	A térségben élő kisebbsé- gek ⁸⁷	A térségben élő kisebbsé- ségekre vonatkozó kulcs adatok ⁸⁸	Egy főre jutó GDP a térségben (2017-ben)	+	-
						(%)	(%)
Andalúzia	1978	Területi			20 400		68
Murcia	1978	Területi			22 700		76
Kanári- szigetek	1978	Területi			24 400		81

A 11. táblázat nem minden rovata olyan pontos, mint azt szeretnénk. Mindazonáltal levonható néhány következtetés az autonómia érintett területeken élő kisebbségekre gyakorolt hatásáról. Figyelembe véve azokat az eseteket, amikor az autonómiát kezdettől fogva azzal a kinyilvánított szándékkal adták, hogy többek között a területen letelepedett nyelvi kisebbségek védelmét szolgálják, és ahol az autonómia kellően időben keltezett ahhoz, hogy lehetővé tegye ugyanazon kisebbségek fejlődésének diakrón (időbeli) elemzését (például Kelet-Belgium, Dániában a Feröer-szigetek és Grönland, Finnországban az Åland-szigetek, Olaszországban Bolzano és Trento autonóm tartományok és Friuli Venezia Giulia, Galícia spanyol régiói, Baszk megye, Navarra, a Valenciai Közösség és a Baleár-szigeteken) a következő értékelés végezhető: az ezeken a területeken élő 17 kisebbségből 12 (németek Kelet-Belgiumban, feröeriek, nyugat- és kelet-grönlandiak, svédok az Åland-szigeteken, németek Dél-Tirolban, ladinok délen Tirol és Trentino, a Friuli-Venezia Giuliában található szlovének, Galíciában a galíciai, a baszkok Baszk megyében és Navarra, a katalánok a Valenciai Közösségben és a Baleár-szigeteken) stabil, sőt növekvő fejlődést mutatnak az elmúlt három évtizedben. Az aráni kisebbségre vonatkozó adatok félreérthetők, mivel magasabb nyelvi kompetenciát, de alacsonyabb nyelvhasználatot mutatnak a lakosság egészében.⁹¹ Ellenpéldák, legalábbis pusztán számszerű vonatkozásban, a német mocheni, valamint a cimbriai kisebbségek Trentinóban, a friuli és német kisebbség Friuli-Venezia Giuliában. Meg kell azonban jegyezni, hogy a friuli nyelvűek hanyatlási aránya az évtizedenkénti 1,8%-ról jelenleg 0,6%-ra gyengült, és hogy az említett három német közösség Trentinóban és Friuli-Venezia Giuliában nagyon kicsi, mivel csak néhány százat számlálnak.

Az információk arra utalnak, hogy rendkívül pozitív összefüggés van a kisebbségvédelemre szánt területi autonómia és az érintett kisebbségek méretét tekintve stabil vagy akár pozitív alakulás között. A

részben vagy egészben a kisebbségek védelmét célzó autonómiák rendszerint hatékonyak bizonyultak. Így ha az EU-tagállamok egyik célja nyelvi és kulturális sokszínűségük megőrzése, akkor bizonyos autonómiajogok megadása a nyelvi kisebbségek számára határozottan ajánlott, mivel ez egy olyan jogi eszköz, amely gyakran bevált és sikeres. A fent említett csoportok esetében a számbeliség növelése különösen ott érhető el, ahol a jogszabályi rendelkezéseken túlmenően a helyi nyelv szabványosítása is megvalósult és megállapodott, ami kötelezővé teszi a kisebbségi nyelv használatát az iskolai órákon, az állampolgárok számára pedig fakultatívva a közigazgatás minden ágában.

A teljesen vagy részben a nyelvi kisebbség igényeit kielégítő autonómia hatékonysága azokból az esetekből is kitűnik, amikor az autonómia nem területi, hanem ún. kulturális.

Ezt figyelték meg például Magyarországon, ahol a kisebbségek kiterjedt kulturális autonómiát kaptak. Egy ilyen lehetőség vitathatatlanul hatékonyak bizonyult, hiszen az elmúlt három évtizedben megfigyelt 12 magyar kisebbség közül 11 nőtt (lásd III. melléklet). A dániai németek és a hollandiai frízek szintén kulturális autonómiával rendelkeznek. A rendelkezésre álló számok esetükben is stabil vagy akár pozitív evolúcióról beszélnek.

Összegzésképpen elmondható, hogy amennyiben az idézett számadatok megfelelnek a valóságnak, a nyelvi kisebbségek igényeit (is) figyelembe vevő autonómia-rendeletek a kisebbségpolitika kiváló eszközei. Ebből nem vezethető le automatikusan a kisebbségi nyelvhasználat növekedése, tekintettel arra, hogy a kisebbséghez tartozásról szóló nyilatkozat sok esetben semmit sem mond a nyelvi kompetenciáról. Valószínűnek tűnik azonban, hogy az egyének nyelvi viselkedésére is hatással van az a környezet, amely elősegíti a kisebbséghez tartozás érzésének megnyilvánulását.

A hivatkozott példák közül az is kitűnik, hogy a kisebbségek sokkal jobban járnak, ha egy teljesen szabványosított és nagyon kidolgozott nyelvet beszélnek/

91 Carrera (2021), 62-66.

használnak.⁹² Abban az esetben, ha valamely szabványosított nyelv valamilyen okból nem áll rendelkezésre, a helyi szabvány létrehozása a második legjobb választás, sokkal jobb, mint ha továbbra is nem szabványosított formában használnánk a helyi nyelvet. Emellett, mint ismeretes, a szabványosítás az első lépés a szükséges nyelvi kidolgozottság felé. Az európai nyelvpolitika célja legyen a következő tíz évben, hogy minden olyan kisebbségi nyelv, amelynek még nincs, hivatalosan elismert nyelve, nyelvi normát kapjon, és a kisebbségi nyelvet szisztematikusan dolgozza ki a Kloss-féle feldolgozási séma legalább két területén.

Az is jól látható az idézett példákban, hogy a nem kifejezetten kisebbségvédelmi célú autonómia-rendeletek kisebb hatást gyakorolnak a kisebbségekre. Továbbra is tény, hogy az autonómia-beállítás megvalósítása gyakran korrelál az átlagon felüli jóléttel, amit az egy főre jutó GDP mutat. Az EU-n belül 208 közigazgatási régió található, néhány kivételtől eltekintve a NUTS-2 régiókban. Közülük 56, azaz alig több mint egynegyede élvez valamilyen regionális autonómiát, és 31-nek magasabb a GDP-je, mint az uniós átlag.⁹³ Ez a 31 régió nagyban különbözik egymástól történelmi, földrajzi, éghajlati és kulturális szempontból (Ausztriában, Németországban, Olaszországban, Finnországban stb. találhatók), és bizonyos értelemben magának Európa sokszínűségének felelnek meg, de egy dolog közös bennük: történelmileg kialakult önkormányzatok, sajátos kulturális hagyománnyal és viszonylag kis területi dimenzióval. Ez a közös vonás közöttük nem véletlenül alakult ki, és egy olyan regionális öngazgatás mellett szól, amely a regionális és állami szintű munkamegosztás révén lehetővé teszi a termelékenységet és jólétet növelő regionális sajátosságokhoz való alkalmazkodást.

Összegezve: az EU mutatói szerint az autonóm régiók gyakran az átlagosnál gazdagabbak. Hangsúlyozni kell, hogy a jólét mindenki számára előnyt jelent, nem

⁹² Nagyon tisztán látszik ez például az olaszországi német kisebbségek esetében. A dél-tiroli kisebbség, amely a standard német nyelvet használja hivatali környezetben, sokkal jobb helyzetben van a dialektusai megőrzését illetően, mint az észak-olasz nyelvi sziget, ahol a hivatalos helyzetekben olaszra kell váltani. A nyelvi standardizáció fontosságáról lásd még Videsott (2018), 288-290.

⁹³ Európai szinten a prosperáló autonóm régiók aránya még magasabb: a 96-ból 60 élvez valamilyen regionális autonómiát (az összesen 323-hoz képest, vö. Pan [2019]). Az olyan példák, mint Dél-Tirol vagy Baszkföld mutatják, hogy a gazdasági fejlődés az autonómia következménye, valamint, hogy az ellenkezője nem igaz, tehát, hogy a gazdaságilag erős régiók könnyebben érhetik el az autonómiát.

csak az adott területen élő kisebbségek számára.⁹⁴

Egy bizonyos gazdasági jólét annál is fontosabb a kisebbségek számára, mivel ez arra ösztönzi őket, hogy továbbra is az ősi településeken éljenek.⁹⁵ Ez az előfeltétele egy kisebbség és nyelve megőrzésének, mert a hagyományos települési területen kívül általában nincsenek sem a nyelvi és kulturális, sem az említett megőrzést lehetővé tevő társadalmi feltételek.

Ezt a dokumentumot az Európai Parlament Petíciós Bizottsága kérte.

SZERZŐK

Prof. Paul VIDESOTT, Bozen-Bolzanói Szabadegyetem (unibz) / Etnikai Csoportok Dél-Tiroli Intézete (SVI)

FELELŐS ÜGYINTÉZŐ

Giorgio MUSSA

SZERKESZTŐSÉGI ASSZISZTENS

Ewelina MIAZGA

NYELVI VÁLTOZATOK

Eredeti: EN

A SZERKESZTŐSÉGRŐL

A tematikus főosztályok belső és külső szakértelemmel támogatják az EP bizottságait és más parlamenti szerveket a jogszabályok kidolgozásában és az EU belső politikáinak demokratikus ellenőrzésében.

Ha kapcsolatba kíván lépni a tematikus főosztállyal vagy fel szeretne iratkozni a frissítésekre, kérjük, írjon a következő címre:

Polgárjogi és Alkotmányügyi Tematikus Főosztály
Európai Parlament
B-1047 Brüsszel

E-mail: Poldep-Citizens@ep.europa.eu

A kézirat 2023. júniusában készült el

© Európai Unió, 2023

Ez a dokumentum elérhető az interneten a következő címen:

<http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>

JOGI NYILATKOZAT ÉS SZERZŐI JOG

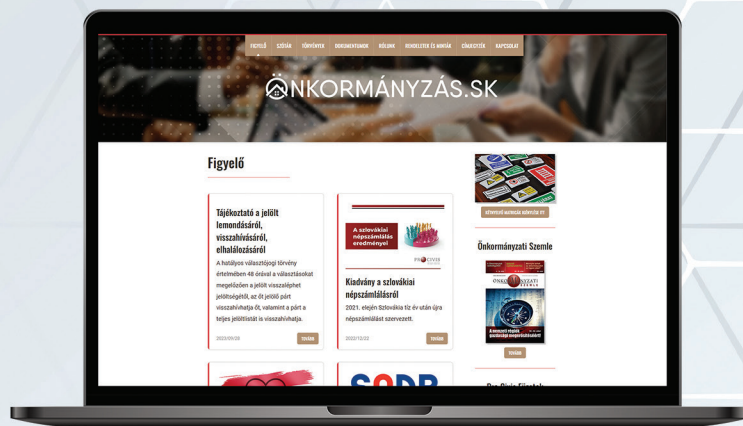
Az ebben a dokumentumban kifejtett véleményekért kizárólag a szerzők felelnek, és nem feltétlenül képviselik az Európai Parlament hivatalos álláspontját.

A nem kereskedelmi célú sokszorosítás és fordítás engedélyezett, mégpedig a forrás megjelölésével, valamint az Európai Parlament előzetes értesítésével és egy példány megküldésével.

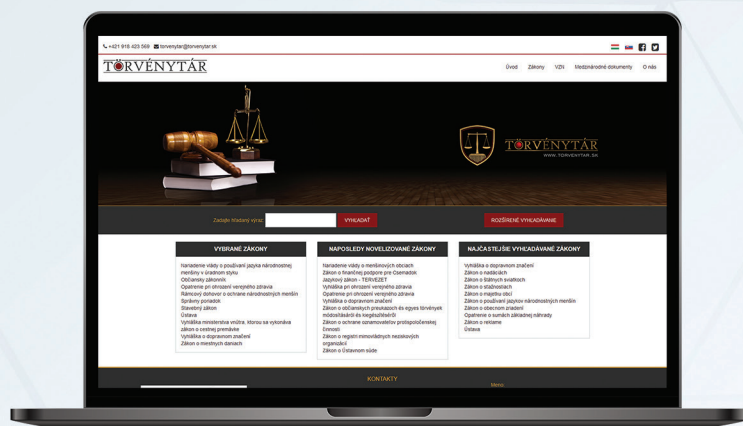
⁹⁴ Lásd még Pan (2019).

⁹⁵ A 2. fejezet számaiból látszik, hogy azokban az államokban, ahol a lakosság létszáma csökken, a kisebbség létszáma gyorsabban csökken, mint az országos összlakosságé.

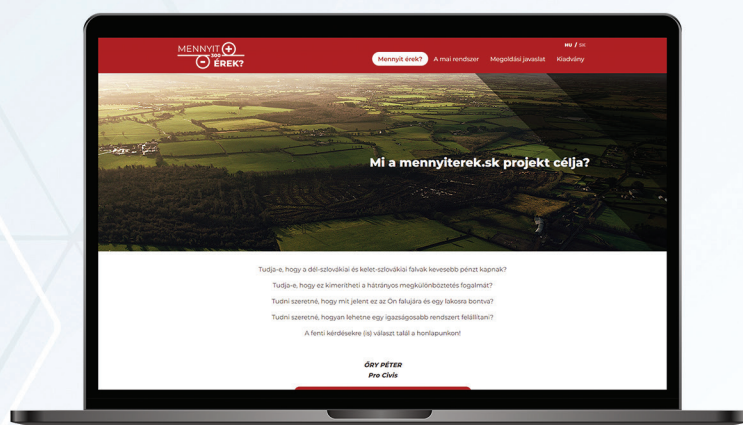

www.onkormanyzas.sk

www.torvenytar.sk

www.mennyiterek.sk

procivis@procivis.sk